

UNIVERZITA KARLOVA
HUSITSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Náhradní rodinná péče z pohledu pěstounů a osvojitelů
Substitutional parental care from the perspective of foster parents
and adopters

Bakalářská práce

Vedoucí práce:

PhDr. Ivana Nováková

Autor:

Blanka Skálová, DiS.

Praha 2018

Poděkování

Poděkování patří paní PhDr. Ivaně Novákové za cenné připomínky a její věnovaný čas při osobních konzultacích. Velké poděkování patří také náhradním rodičům, kteří se ochotně podíleli na realizaci praktické části. V neposlední řadě jsem vděčná sociálním pracovníkům z OSPODu, které se mi vstřícně věnovali při plnění praxí a zasvětili mne do jejich práce.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou bakalářskou práci „Náhradní rodinná péče z pohledu pěstounů a osvojitelů“ vypracovala samostatně. Dále prohlašuji, že všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány a že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne

Blanka Skálová, DiS.

Anotace

V bakalářské práci se zabývám popsáním náhradní rodinné péče především tak, aby to bylo co nejužitečnější pro současné či nastávající náhradní rodiče. Práci zaměřuji na popsání výběru náhradních rodičů, jejich vzdělávání a na průběh procesu předávání dítěte. Uvádím vodítka, jak zacházet s minulostí dítěte a jak docílit co nejpříjemnější vzájemné socializace v nové rodině. Věnuji se významu náhradní rodinné péče pro dítě, popisuji jeho psychologické potřeby v raném vývoji a důležitost citové vazby na jednoho pečovatele. Zmiňuji také zajímavosti z genetiky. Záměrem bylo informovat náhradní rodiče, s čím se mohou v rámci těchto témat potýkat a jak se s tím případně vypořádávat.

V praktické části sdělují osoby vykonávající náhradní rodinou péči své osobní zkušenosti. Cílem bylo dojít k porozumění problematických oblastí, kterým by bylo možné v rámci této péče čelit. Díky uvědomění si poznatků, budou moci sociální pracovníci lépe spolupracovat s náhradními rodinami.

Klíčová slova

Náhradní rodinná péče, pěstounská péče, pěstounská péče na přechodnou dobu, osvojení, citová vazba, socializace, genetika, identita, biologická rodina, sociální pracovník

Annotation

The Bachelor thesis deals with the description of foster care in a matter most suitable for current or future foster parents. I am focusing on depicting the selection of foster families, their education and the process of placing the child into custody. I present advice on how to handle the child's past and how to achieve the most pleasant environment in a new family. I focus on the meaning of the foster care for the child, I describe his or hers psychological needs in an early stage of development and the importance of a connection with a sole custodian. I also mention some genetic curiosities. The aim was to inform the potential guardians about the ups and downs they may face during this process and how to deal with them. The practical part of the thesis is dedicated to the real-time foster parents, who inform us about their personal experience. The goal was to reach an understanding about the problems likely to encounter during the foster care. The obtained knowledge may help to improve the cooperation between the social workers and the foster families.

Keywords

Replacement family care, foster care, foster care for a temporary period, adoption, emotional bond, socialization, genetics, identity, biological family, social worker

Obsah

1. Úvod	7
2. Formy náhradní rodinné péče	8
2.1. Osvojení	8
2.2. Pěstounská péče	10
3. Vzdělávání náhradních rodičů.....	14
3.1. Vzdělávání před přijetím dítěte do rodiny.....	14
3.2. Průběžné vzdělávání po přijetí	15
4. Psychické potřeby dítěte v raném vývoji.....	16
4.1. Zajímavosti z genetiky	17
4.2. Důležitost citové vazby na pečovatele	18
4.3. Prospěchy vzoru fungující rodiny.....	19
5. Socializace dítěte v rodině	20
5.1. Minulost dítěte	21
5.2. Budování identity biologicky nevlastních dětí	22
6. Navázání vztahu s klientem	23
6.1. Komunikace s klientem.....	24
6.2. Etické zásady	24
7. Praktická část	26
7.1. Zvolené cíle	26
7.2. Popis průzkumu	26
7.3. Popis použitých otázek v dotazníkovém průzkumu	27
8. Hypotézy	29
9. Výsledky dotazníkového šetření a rozbor odpovědí	29
9.1. Zhodnocení hypotéz.....	45
10. Závěr.....	46
11. Seznam použité literatury	48
11.1. Seznam grafů	50
12. Přílohy.....	51
12.1. Použité otázky v dotazníkovém výzkumu.....	51
12.2. Struktura výdajů v systému péče o ohrožené děti.....	52
12.3. Finanční náklady o ohrožené dítě za 1 rok.....	53

Seznam zkratek

apod. – a podobně

č. – číslo

ČR – Česká republika

MPSV – Ministerstvo práce a sociálních věcí

např. – například

NOZ – Nový občanský zákoník

NR – Náhradní rodič

NRP – Náhradní rodinná péče

OSPOD – Orgán sociálně-právní ochrany dětí

PPPD – Pěstounská péče na přechodnou dobu

Sb. – Sběrka

SP – Sociální pracovník/pracovnice

tzv. - takzvaný

Úvod

Bakalářskou práci vnímám jako příležitost dozvědět se více o problematice náhradní rodinné péče. Setkávala jsem se s ní často v průběhu školních praxí a ráda bych se jí věnovala v budoucím povolání. S náhradní rodinnou péčí mám přímou zkušenost z blízké rodiny, a proto bych také ráda formou bakalářské práce zprostředkovala osobní zkušenosti.

Téma náhradní rodinné péče se dle mého názoru nyní rozmáhá mimo jiné i díky klesající fertilitě v dnešní společnosti. V tomto ohledu lze předpokládat, že počet osvojených dětí poroste. Téma je velmi aktuální také kvůli k stále více upřednostňovanému umisťování dětí do jiné než ústavní péče.

V teoretické části se podrobně věnuji popsání adopce, pěstounské péče a pěstounské péče na přechodnou dobu. Na ostatní formy náhradní rodinné péče není kladen zcela velký důraz, jelikož nejsou hlavním předmětem pro praktickou část. Zabývám se legislativou a vzděláváním náhradních rodičů před přijetím dítěte do rodiny i průběžnému vzdělávání, což jsou důležité informace pro budoucí náhradní rodiče. Dále popisuji psychologické potřeby dítěte v raném vývoji, čímž informuji především pěstouny na přechodnou dobu a osvojitele, jelikož ti z velké části dostávají do péče děti v nižším věku. Aby byla teoretická část přínosná pro všechny NR, jsou další kapitoly věnovány socializaci dítěte v rodině, zacházení s jeho minulostí a budování identity biologicky nevlastních dětí. Lze předpokládat, že u dětí, které se dostávají do náhradní rodinné péče, je větší riziko, že se projeví porucha utváření sociálních vazeb, z toho důvodu jsou zmiňovány projevy v chování u dětí, které touto poruchou trpí. Jsem přesvědčená, že toto jsou zásadní témata, se kterými se NR setkávají, a proto jim přečtení bakalářské práce může dopomoci k orientaci v těchto situacích.

Jelikož plánuji jako budoucí sociální pracovnice spolupracovat s náhradními rodiči, chci skrze pokládané otázky náhradním rodičům v praktické části zjistit, jak se jim spolupracuje se sociálními pracovníky. Přes zkušené pohledy a porozumění jim, se můžeme seznámit s tím, co očekávají od sociálních pracovníků a jak jim v potřebných oblastech být co nejlíže. Tyto poznatky budou moci uplatnit jak studenti, kteří plánují spolupracovat s náhradními rodinami, tak současní pracovníci v oboru.

Formy náhradní rodinné péče

„Dlouholetou zkušeností, podpořenou výzkumy, je prokázáno, že náhradní rodinná péče dokáže lépe naplnit potřeby dítěte než péče ústavní.“¹

Do náhradní rodinné péče se mimo níže popisované formy, řadí též osoby poručníka a opatrovníka. Nejsou však předmětem pro praktickou část, z toho důvodu jim není věnována v teoretické části pozornost.

Osvojení

Pojem adopce znamená v českém jazyce osvojení. V praxi se využívá obou výrazů, které jsou tedy synonymem. V zákoně se pak užívá pouze termín osvojení.²

Osvojením dítěte vzniká nová plnohodnotná rodina se všemi právními náležitostmi zcela tak, jak je tomu u běžné rodiny. *„Mezi osvojitelem a osvojeným dítětem vzniká stejný vztah jako mezi rodičem a dítětem.“³* Osvojením dítěte právně zaniká celá jeho minulost i vztahy s biologickou rodinou a vznikají nové vztahy s rodinou osvojitelskou. Dítě získává tedy nejen nové rodiče, ale stává se oficiálním příbuzným i všech vzdálenějších příslušníků rodiny a to se všemi právními důsledky, např. i co se dědického zákona týče. V rodném listě dítěte se po rozhodnutí soudu zapisují jako rodiče osvojitelé. Vzniká mu tedy naprosto nová identita.

Aby došlo k osvojení, je nutný souhlas biologických rodičů. Pokud je dítě starší 12ti let, je zapotřebí i jeho osobního souhlasu. Biologický otec (pokud je uveden) může dát souhlas k adopci hned po narození dítěte, avšak matka tak může učinit až po šesti týdnech od porodu. Souhlas se podává osobním prohlášením vůči soudu. Soud před prohlášením řádně poučuje rodiče o podstatě a důsledcích tohoto kroku. Takovéto rozhodnutí může dát pouze rodiče, který již dosáhl věku šestnácti let. K podanému souhlasu ohledně osvojení se lze odvolat po dobu tří měsíců. Souhlas rodičů není potřeba jen ve výjimečných případech. Jedná se o situace, kdy je dotyčný zbaven rodičovské odpovědnosti nebo pokud rodič zjevně neproказuje zájem o své dítě. Tudíž trvale porušuje rodičovské povinnosti a jeho

¹ DVOŘÁČKOVÁ, Sylva, Hana BURGETOVÁ a Mgr. et. Petra SAPÁKOVÁ. *Průvodce zájemců o pěstounskou péči. Sdružení pěstounských rodin*, 2015.

² *Občanský zákoník- Oddíl 2 Osvojení, osvojitel a osvojované dítě: č.89/2012 Sb. In: . § 794-§ 845.*

³ SYCHROVÁ, Adriana. *Pedagogické aspekty náhradní rodinné péče*. Vydání I. Pardubice: Univerzita Pardubice, Fakulta filozofická, 2015. ISBN 978-80-7395-955-5.

opravdový nezájem trvá minimálně tři měsíce. Soud také v této věci zkoumá, z jakých důvodů matka neprojevovala opravdový zájem a jakou povahu tyto překážky měly. Všechny podrobnosti ohledně souhlasu s osvojením stanovuje Občanský zákoník a to konkrétně 89/2012 Sb. § 805 až § 822.

O osvojení mohou požádat manželé, jeden z manželů nebo také jednotlivec. Na vybrání nejvhodnějších osvojitelů pro dané dítě je kladen mimořádný důraz. Zohledňují se především individuální vlastnosti a osobnostní dispozice. Dále jsou potřeba lékařská, psychologická, případě další vyšetření. Důraz se také klade na zjišťování sociálního prostředí a motivaci k osvojení. Mezi osvojitelem a osvojencem musí být přiměřený věkový rozdíl, v současnosti je rozdíl stanoven na 16 let. Zkoumá se také i zdravotní stav dítěte, jeho osobnost a na základě zjištěného soud rozhoduje o vzájemné vhodnosti nových rodičů a dítěte.

Po výběru nejvhodnějších osvojitelů může soud rozhodnout o předadopční péči (péči před osvojením), která trvá po dostatečně dlouhou dobu pro přesvědčivé zjištění, že se mezi osvojitelem a osvojencem vytvořil takový vztah, jaký je smyslem a cílem osvojení. Neskončí však dříve než uplynutím šesti měsíců.⁴

Během této doby je dítě již v péči u svých budoucích osvojitelů na jejich náklady a sociální pracovnice, která spolupracuje s rodinou, zjišťuje, jak se navzájem vytváří vztah mezi nimi.

Osvojení lze ve velmi výjimečných případech zrušit a to jen ze závažných důvodů. Pokud dojde k takové situaci, obnoví se veškeré vztahové sítě, které mělo dítě v době před osvojením. Zrušit jej nelze, jakmile uplynou tři roky od rozhodnutí soudu o osvojení.

Podle současné právní úpravy - § 836 Nového občanského zákoníku, osvojitelé již nemohou před dítětem zatajovat, že je adoptované. Vztahuje se na ně povinnost oznámit mu tuto skutečnost, a to nejpozději do zahájení povinné školní docházky. Tato právní úprava chrání dítě, jelikož by pro něj nebylo vhodné, aby se o této skutečnosti dozvěděl od někoho jiného, než jsou jeho osvojitelé. Dle slov sociálních pracovníků je ale pravdou, že se nekontroluje, zda sdělení proběhlo podle těchto pravidel.

Existuje také mezinárodní adopce, ke které se přistupuje až tehdy, pokud se dítěti nenajde vhodná rodina v ČR. V praxi se využívá podstatně méně.

⁴ 89/2012 Sb. *Nový občanský zákoník-Péče před osvojením: Pododdíl 3*

Pěstounská péče

Pěstouni nenahrazují v plném rozsahu biologické rodiče. Pěstounská rodina je pouze tzv. doplňující rodinou. „*Kontakt biologických rodičů a dětí je v pěstounské péči zachován.*“⁵ Tudiž v této formě náhradní rodinné péče musí pěstouni respektovat případné styky dítěte s biologickou rodinou a dokonce je mají udržovat a prohlubovat, pokud soud neurčí jinak. Rodiče mají vždy právo o svém dítěti vědět veškeré podstatné informace. Pěstoun není zákonným zástupcem dítěte, tím zůstává jeho biologický rodič, který má taktéž stále vyživovací povinnost k dítěti, kterou vymáhá stát. NR může dítě zastupovat jen v běžných záležitostech, v závažnějších musí žádat o povolení jeho zákonné zástupce, pokud oni nejsou k dostižení, rozhoduje v této věci soud. Všechna práva však mohou být soudem upravena.

K pěstounské péči se přistupuje ve chvíli, kdy rodiče nemohou nebo nechtějí osobně pečovat o dítě, a to jak z krátkodobých tak dlouhodobých důvodů. Pokud se rodič domnívá, že tyto důvody pominuly, může zažádat u soudu o navrácení dítěte zpět do vlastní péče. Soud poté posuzuje, zda by bylo pro dítě vhodnější jeho umístění do původní rodiny.⁶

Pěstounská péče je upřednostňována před ústavní péčí z důvodů, které budou popisovány níže. Pěstounům je státem poskytována finanční odměna a zároveň hmotné zabezpečení dítěte.

Nejprve se pro dítě hledá vhodná náhradní rodina v okruhu jeho příbuzenstva nebo jiných blízkých osob, aby přechod do nového prostředí byl pro dítě co nejšetrnější. Osoba pěstouna musí splňovat podmínky, které jsou uvedené v Novém občanském zákoníku. Především se jedná o poskytnutí řádné péče a pobyt na území České republiky.

Pěstounská péče příbuzenská

V některých případech je tato varianta pěstounské péče nejvhodnějším řešením. Příbuzní se s dítětem zpravidla již znají a prostředí pro dítě není zcela nové. Zná zvyky a životní styl rodiny, tím pádem je větší pravděpodobnost, že se v ní rychleji a snadněji

⁵ SYCHROVÁ, Adriana. *Pedagogické aspekty náhradní rodinné péče*. Vydání I. Pardubice: Univerzita Pardubice, Fakulta filozofická, 2015. ISBN 978-80-7395-955-5.

⁶ *Občanský zákoník- Díl 3 -Svěření dítěte do péče jiné osoby a pěstounství: Oddíl 2- Pěstounství*. In: . 2012, § 958 - § 970.

aklimatizuje. Nastávají zde ale určitá rizika. Rodiče nemusí zcela souhlasit s odebráním dítěte ze své péče. Mohou poté negativně zasahovat do výchovy, což jim může v negativním slova smyslu usnadňovat i to, že nemusí cítit respekt či zábrany k novým pečovatelům (svým příbuzným). Pokud se dítě dostává do této péče z důvodu selhání výchovy svých rodičů, nastává zde především u prarodičů další riziko. Nevhodné výchovné postupy, které vedly k selhání jejich dětí v roli rodičů, se zde mohou opakovat.⁷

K této formě pěstounské péče se přistupuje především ze třech základních důvodů:

- Úmrtí či velké zdravotní potíže biologických rodičů
- Nedostatečná péče
- Nezletilost rodičů

Nečekaná tragédie v rodině - Jedná se o úmrtí jednoho či obou rodičů. Úmrtí rodiče/rodičů může nastat náhle a nečekaně (např. autohavárie). Rodina do této chvíle žila spokojeným životem a situaci nepředcházelo žádné utrpení nebo varovné signály. Nová rodina se v tomto případě setkává se spoustou problémů, jako např.: nečekaná změna rolí; přizpůsobení pracovní doby dětem; možné existenční a finanční starosti; úzkost a smutek u sebe i dětí; potlačení vlastních problémů souvisejících s věkem či zdravotním stavem. Vzhledem k nečekané tragédii může docházet k zamlčování, překrucování až k tabuizaci smrti rodičů.

Pozvolný příchod tragédie do rodiny - V tomto případě mohou být prarodiče (nebo jiní budoucí pečovatelé) se situací z části sžití, jelikož již dříve byli nejspíše zapojeni do péče o vnouče. Děti vnímají napětí a cítí, že se jim častokrát neříká celá pravda. Všimají si, že rodič pobývá v nemocnici a důvody mohou být vážnější, než se jim říká. V důsledku se sami prarodiče musí vyrovnávat se ztrátou vlastního dítěte a zároveň za něj převzít výchovu jeho potomka.

Pokud zemřeli oba rodiče, dítě se stává oboustranným sirotkem. S tímto přicházejí tendence hledat iracionální vysvětlení, výčitky, pocity viny a úzkosti. Děti bývají izolované a obtížně se začleňují do vrstevnických skupin, přechází do dřívější vyspělosti, vybírají si problematické partnery nebo obtížně navazují partnerské vztahy.

⁷ MATOUŠEK, Oldřich a Hana PAZLAROVÁ. *Podpora rodiny: manuál pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0697-2. str.150

Nezralost a nezletilost rodičů - Pokud dojde k této situaci, je rodina vystavena vyšetřování policie; šetření sociálních pracovníků; rozhodování, zda rodiče zvládnou péči o dítě; případně rozhodování o adopci či o tom, kdo se o dítě bude starat. Mohou zde také nastávat pocity studu a selhání, s čímž se rodina musí vyrovnat.

V rámci pěstounské péče příbuzenské se mohou objevovat zmatky v rolích:

- Prarodiče + vnouče – pocity viny; generační propast; selhání ve výchově
- Teta/strýc + synovec/netež - konfrontace vztahů s rodinou, kde jsou již vytvořené rodinné vazby; bratřenci a sestřenice mohou pociťovat narušení soukromí.

Děti jsou vystaveny pocitům týkajících se zavržení rodiče; obavě a úzkosti, že zklamou; podmíněčnému vztahu; nejasným tajemstvím v rodině- častá tabu; problémem identity; generační propast- vzájemné nepochopení. ⁸

Pěstounská péče na přechodnou dobu

Od roku 2006 vznikla v České republice tato nová forma náhradní rodinné péče, která je časově omezená na dobu maximálně jednoho roku. To je podstatný rozdíl od klasické pěstounské péče, která trvá až do zletilosti dítěte. Soud během doby, kdy je dítě umístěno v PPPD, rozhoduje každé tři měsíce na základě přezkoumání situace sociálního pracovníka, zda stále trvají důvody, pro které bylo o této péči rozhodnuto. V zákoně č.359/1990Sb. se uvádí, že může trvat i déle než jeden rok a to v případě, pokud jsou do péče téhož pěstouna svěřeni sourozenci dítěte, kteří byli do této péče svěřeni později. Ne však na dobu delší než 1 rok od doby, kdy byl do péče svěřen poslední sourozec.⁹

V metodickém doporučení MPSV č.6/2009 se můžeme podrobně dočíst např. pro jaké děti je tato forma péče určena:

⁸ Čemu je „nová“ rodina vystavena. *Šance dětem* [online]. Publikováno: 2014, aktualizováno: 17. 4. 2017. Dostupné z: <http://www.sancedetem.cz/cs/hledam-pomoc/rodina-v-problemove-situaci/dite-mimo-vlastni-rodinu/pestounska-pece/pribuzenska-pestounska-pece.shtml#tragedie-v-rodine>

⁹ Zákon č. 359/1999 Sb. Zákon o sociálně-právní ochraně dětí: HLAVA V. PĚSTOUNSKÁ PÉČE NA PŘECHODNOU DOBU. In: . Aktuální znění 01.01.2018, § 27a - (9).

- „Rodiče po určitou dobu nemohou pečovat o dítě, ale je zde perspektiva návratu do původní rodiny.“
- „Pro dítě se hledá dlouhodobější řešení jeho situace – dlouhodobá pěstounská péče nebo osvojení.“¹⁰

Dále se v tomto dokumentu můžeme dočíst, čemu by měl být kladen důraz při přípravě budoucích pěstounů na přechodnou dobu, jak by takové školení mělo probíhat a jaké má mít trvání. Stanovený časový rozsah je 72 hodin v malé skupině žadatelů (max.10). Na absolvování této odborné přípravy jsou budoucí pěstouni pozváni krajským úřadem, stejně jako na jejich psychologické posouzení. V dokumentu je mimo jiné uvedena charakteristika rodiny, která může požádat o zapsání do registru přechodných pěstounů. Pokud žadatelé splní všechny požadavky, jsou zařazeni do evidence a již mohou očekávat první telefonát s informací, které dítě potřebuje jejich péči.

SOS dětské vesničky

„SOS dětské vesničky jsou nestátní nezisková organizace, která pomáhá ohroženým rodinám v péči o své děti a poskytuje kvalitní alternativní péči dětem, jež nemohou vyrůstat ve své vlastní rodině.“¹¹

Organizaci založil Dr. Hermann Gmeiner v rakouském městě Imst roku 1949. Stanovil principy, na kterých tyto organizace dosud staví.

- Každé dítě patří do rodiny, ve které vnímá pocit bezpečí a sounáležitosti.
- Každé dítě má vyrůstat vyrůstat v lásce, v bezpečí a s respektem.¹²

Vesničky se formou skupinové pěstounské péče snaží o co nejněpodobnější podobu skutečné rodiny, proto se řadí mezi náhradní rodinnou péči. Tyto neziskové nevládní organizace vlastní své domy, kde žije pěstounka se svěřenými dětmi. V zařízení se nemění pečující osoba, jak je tomu např. u Fondu ohrožených dětí - Klokánek, či v ústavní péči. Pečující osoba – matka pěstounka, je zde jen jedna, i proto s ní děti navazují přirozenější a užší vztahy, jak je tomu v běžné rodině. Tato profesionální pečovatelka se stará o chod

¹⁰ Metodické doporučení: k pěstounské péči na přechodnou dobu. In: . Ministerstvo práce a sociálních věcí, ročník 2009, číslo 6.

¹¹ SOS-vesničky [online]. Dostupné z: <http://www.sos-vesnicky.cz/o-sdruzeni/>

¹² tamtéž

celé domácnosti, ve které trvale žije společně s pěstounskými dětmi. V brožůře organizace se můžeme dočíst požadovaná specifika pro matku pěstounku, např. věkové zí 25-45 let; svobodná, rozvedená či ovdovělá; bezdětná či se staršími již samostatnými dětmi; ochotu k dlouhodobému závazku vychovat nejméně jednu generaci, tzn. 10-15 let.

Matka dostává finanční odměnu pěstouna + sociální dávky dle počtu dětí, může využívat odbornou podporu pedagoga, psychologa a správce. Sdružení financuje náklady spojené s provozem domu.

Vzdělávání náhradních rodičů

Vzdělávání v této oblasti se dlouhodobě v praxi ukazuje jako nezbytné. Napomáhá jak náhradní rodině, tak dítěti. Předpokládá se, že vzdělávání může přispět k většímu pochopení dítěte a napomůže k jeho snadnější socializaci do rodiny. Náhradní rodiče se během vzdělávání dozvídají o fungování systému péče o dítě, o doporučováním přístupů k dítěti apod. Vzdělávání je dvojího typu:

- „Povinná odborná příprava náhradních rodičů před přijetím dítěte.“
- „Průběžné vzdělávání po příchodu dítěte.“¹³

Vzdělávání před přijetím dítěte do rodiny

Dříve než se zahájí vzdělávání před přijetím rodičů do evidence náhradního rodičovství a zároveň přijetí dítěte do rodiny, musí rodiče absolvovat psychologické vyšetření. Konkrétní doporučený diagnostický postup se můžeme dočíst v Metodickém doporučení MPSV č.8/2009. Nejprve se hodnotí nepřítomnost rizikových faktorů. To vyžaduje zkoumání charakteristiky osobnosti, psychický stav žadatelů a jejich schopnosti ve výchově, styly výchovy a výchovné zkušenosti. Zkoumá se také stabilita partnerského vztahu a kvalita rodinného prostředí.

Zákon č. 359/1990Sb., o sociální právní ochraně dětí od roku 2006, ukládá povinnost odborné přípravy náhradních rodičů před přijetím dítěte. Tuto přípravu zajišťují krajské úřady. Zákon stanovuje časový rozsah 48 hodin u osvojení a pěstounské péče. U pěstounů na přechodnou dobu se očekává užší spolupráce s rodiči dítěte, předpokládá se

¹³ SYCHROVÁ, Adriana. *Pedagogické aspekty náhradní rodinné péče*. Vydání I. Pardubice: Univerzita Pardubice, Fakulta filozofická, 2015. str.61.,ISBN 978-80-7395-955-5.

náročné zvládnutí procesu předávání dítěte a potřeba schopnosti vyrovnat se s častým střídáním/ předáváním dětí. Z tohoto důvodu je u tohoto typu péče navýšen rozsah odborné přípravy na 72 hodin.¹⁴ Tato odborná část přípravy probíhá v menší skupině žadatelů. Sdělují se zde údaje o problematice náhradní rodinné péče, informace o charakteristice dětí, jejich vývoje a potřeb, povinnosti a práva rodičů, osvojitelů i pěstounů apod. Toto vzdělávání je chápáno též jako diagnostický nástroj, na jehož základě bude krajský soud rozhodovat o zařazení či nezařazení zájemců do evidence žadatelů. Na posouzení žadatelů se také podílí sociální pracovník a psycholog.

Druhá část psychologického vyšetření se zaměřuje na zjišťování informací, jak jsou rodiče aktuálně připraveni převzít dítě do péče. Jaké mají vědomosti, výchovné předpoklady, představy o dítěti a nároky na něj, jaká je motivace žadatelů k náhradní rodinné péči a jaké je jejich materiální zabezpečení. Tyto dvě části probíhají individuální formou.¹⁵

Během studie, kterou zpracovalo Středisko náhradní rodinné péče v roce 2010, se vyzorovalo, že během tohoto školení často dochází ke změnám představ a požadavků budoucích náhradních rodičů, kromě toho také k přehodnocení svých psychických sil. V Metodickém doporučení MPSV č.7/2009 se můžeme konkrétně dočíst cíle prav, podrobné rozpracování fází nebo také to, jaká specifika jsou kladena při přípravě žadatelů na PP nebo PPPD.¹⁶

Pro zajímavost např. na Slovensku se může stát profesionálním rodičem pouze osoba s dosaženým minimálně středoškolským vzděláním. V Rakousku potenciační náhradní rodiče musí absolvovat dvousemestrální přípravný kurz na určených vídeňských vysokých školách, ze kterého poté jakožto absolventi získají osvědčení potřebné k výkonu péče.¹⁷

Průběžné vzdělávání po přijetí

Další vzdělávání je povinně ukotveno v zákoně o sociálně-právní ochraně dětí od roku 2013 a je povinné pouze pro všechny pěstouny. Pěstouni musí absolvovat 72 hodin

¹⁴ SYCHROVÁ, Adriana. Pedagogické aspekty náhradní rodinné péče. Vydání I. Pardubice: Univerzita Pardubice, Fakulta filozofická, 2015., str.61. ISBN 978-80-7395-955-5.

¹⁵ Metodické doporučení: k postupům a cílům psychologického vyšetření žadatelů o osvojení nebo pěstounskou péči. In: . Ministerstvo práce a sociálních věcí, ročník 2009, číslo 8

¹⁶ Metodické doporučení: k odbornému posuzování žadatelů o zprostředkování náhradní rodinné péče In: . Ministerstvo práce a sociálních věcí, ročník 2009, číslo 7

¹⁷ SYCHROVÁ, Adriana. Pedagogické aspekty náhradní rodinné péče. Vydání I. Pardubice: Univerzita Pardubice, Fakulta filozofická, 2015., str.66. ISBN 978-80-7395-955-5.

vzdělávání během 12 měsíců (§ 47). Školení se zaměřuje na mnoho oblastí, které souvisí s výchovou a přístupem k dítěti. Tzn.: na zvládání krizových situací; jak přistupovat k dítěti, které zažilo v minulosti některou z forem násilí, je odlišného etnika, má zdravotní handicap nebo se má navrátit do biologické rodiny apod.¹⁸

Adoptivní rodiče se často setkávají s podobnými problémy, které s dětmi zažívají i pěstouni, avšak pro osvojitele není průběžné vzdělávání povinně ukotveno v zákoně. Stejně jak je tomu u běžných biologických rodičů, je vzdělávání dobrovolné. Existuje mnoho organizací, které se na tuto problematiku zaměřují a rodiče se na ně v případě zájmu mohou obrátit. Pro představu, jedná se např. o Domus - centrum pro rodinu. Tato organizace doprovází vlastní i náhradní rodiny, nabízí jim podporu a pomoc při výchově o děti biologické i svěžené. Podporuje též zájemce, kteří by mohli být vhodnými náhradními rodiči.¹⁹ Další poradenské centrum pro náhradní rodinnou péči je Občanské sdružení Rozum a Cit. Pěstounské rodiny též doprovází nezisková organizace Barevný svět dětí, která sídlí v Praze a poskytuje náhradním rodičům různé služby i průběžné vzdělávání. V Karlových Varech funguje pro NR organizace s názvem Náhradním rodinám, o.p.s. V různých městech České republiky je pěstounům nápomocný spolek Sdružení pěstounských rodin. Tyto organizace nabízí většinou mimo odborné poradenství i zajímavé semináře, diskusní setkání, akce pro děti, setkávání náhradních rodičů apod. V čele těchto setkání stojí většinou odborník, který téma pojímá z pohledu psychologie, pedagogiky, popř. dalších disciplín.

Psychické potřeby dítěte v raném vývoji

Pokud dítě v raném vývoji zažívá deprivaci, neznamená to, že jeho vývoj je narušený na celý jeho život. Doba a proces nápravy bývá složitý a zdouhavý. Minimální doba nápravy bývá většinou dvakrát delší, než doba, po kterou deprivace vznikala.²⁰ Ke vzniku deprivace dochází, pokud nejsou naplňovány psychické potřeby dítěte. Psychická deprivace může být rozvinuta v rodinném prostředí, je ale většinou spojována s ústavní výchovou, pokud v ní dítě stráví své první roky života. Těmto dětem chybí především speci-

¹⁸ SYCHROVÁ, Adriana. Pedagogické aspekty náhradní rodinné péče. Vydání I. Pardubice: Univerzita Pardubice, Fakulta filozofická, 2015., str.64. ISBN 978-80-7395-955-5.

¹⁹ Domus- centrum pro rodinu: Sociálně-právní ochrana dětí. : 1. Poslání aneb oblast působení organizace v rámci sociálně právní ochrany dětí: [online]. Dostupné z: <http://domus-cpr.cz/sanace-rodiny/socialne-pravni-ochrana-deti-2/>

²⁰ MATĚJČEK, Zdeněk. *Psychologie nemocných a zdravotně postižených dětí*. Praha, 1992. ISBN:80-86022-92-7

fický individuální vztah s jednou pečující osobou a vazbové chování. Tyto děti mohou mít odchylky v celém spektru svého vývoje, taktéž i ve vývoji somatickém.²¹ Dle pana profesora Matějčka, který je dětským psychologem, jsou u dítěte kritické jeho první tři roky vývoje. V tomto období je nejdůležitější vytvoření pevné, bezpečné a důvěrné vazby s pečující osobou. Ztráta tohoto vztahu, jeho nevytvoření, či nedostatek náklonnosti v něm, mají na dítě do budoucna obecně velký negativní dopad v oblasti formování vztahů k dospělým osobám.

Zajímavosti z genetiky

Mnoho odborníků svými výzkumy porovnává, jak velký vliv má na dítě genetika a to, co ho po jeho celou dobu vývoje obklopuje.

Ve společnosti bývají obavy ze zděděného kriminálního jednání, kterého se dopouštěli biologičtí rodiče, v této souvislosti se v knize *Mládež a delikvence* dí: „*Genetická zátěž má menší vliv při vzniku kriminálního chování, než jakou má prostředí. Lepší sociální podmínky během dětství, bez ohledu na dědičnost, snižují kriminalitu adoptovaných dětí.*“²² Co se týká inteligence, má větší váhu dědičnost. Vrozené dispozice v oblasti inteligence zahrnují 70-75 % a vliv prostředí tvoří 25-30 %.²³ V této oblasti si musíme být více vědomi, že děti nezdědily nic po svých náhradních rodičích, avšak velmi je ovlivňuje prostředí, ve kterém s nimi žijí, jejich schopnosti, vzdělání a socio-kulturní úroveň. Z tohoto vyplývá, že nesmíme opomíjet ani jeden z faktorů.

Michael Meaney Ph.D.- kanadský profesor specializující se na biologickou psychiatrii, neurologii a neurochirurgii, je známý výzkumem genů u jedinců v závislosti na prostředí, ve kterém jedinec vyrůstá. Jeho výzkum je zaměřen na vztah mezi ranou péčí matky a reakcí na stres u mláďat potkanů. Meaney pozoroval laboratorní potkany a jejich mateřské chování. Některé matky svým potomkům věnovaly velmi intenzivní péči, některé se naopak nezajímaly. Při pozorování zjistil, že potomci, kterým je věnována menší péče ze strany matky, mají vysoký počet stresových hormonů a pociťují velkou míru strachu. Naopak mláďata, kterým byla věnována intenzivní pozornost, disponují velkou zvědavos-

²¹ SYCHROVÁ, Adriana. *Pedagogické aspekty náhradní rodinné péče*. Vydání I. Pardubice: Univerzita Pardubice, Fakulta filozofická, 2015., str.19. ISBN 978-80-7395-955-5.

²² MATOUŠEK, Oldřich a Andrea KROFTOVÁ. *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-226-2.

²³ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie I.: dětství a dospívání*. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0956-8.

tí, inteligencí, schopností vyznat se v bludišti a dokážou mnohem lépe potlačit svou stresovou osu. Poté provedl navazující adoptivní studii, kde zaměnil mláďata matkám odlišného chování. Pozdější projevy chování u mláďat odpovídaly míře věnované adoptivní matky, ne genům, které si přinesly od své biologické matky.²⁴

Pan prof. Matějček svým dlouholetým zkoumáním dokázal, že pro kvalitu života dítěte je mnohem důležitější výchova, péče a láska než jeho genetika. Proto se v další kapitole věnuji důležitosti citové vazby na pečovatele.

Důležitost citové vazby na pečovatele

Vytvoření pevné citové vazby v raném vývoji dítěte, je pro jeho budoucnost velmi zásadní. Dítě tím získává pocit bezpečí, který se v budoucnu promítá do spousty oblastí v jeho životě. Psycholožka Nancy Cohen, jejímž tématem výzkumné práce jsou již mnoho let adoptované děti, které mají problémy s citovou vazbou zmiňuje v rozhovoru, který zveřejnila webová stránka Šance dětem: „*Citová vazba také vytváří šablonu pro budoucí vztahy.*“²⁵ Pokud děti zažívají v raném stádiu života vztah založený na důvěře, mají mentální vzor v podobě lidí, kteří o ně pečují, starají se a citlivým způsobem s nimi komunikují. Dovedou si lépe vytvářet vztahy s rodiči, vrstevníky, později s partnerem i svými dětmi. Naopak u dětí, které zažily nějakou formu deprivace a nebyly naplňovány jejich potřeby, vývoj touto cestou nesměruje. Tyto děti jsou v budoucích vztazích často velmi nedůvěřivé, hůře se jim navazují kontakty a nesnadněji se vyvíjí z hlediska kognitivních schopností a jazykového rozvoje. Formy deprivace tedy sahají do mnoha oblastí, až za hranice vztahů.

Porucha citové vazby vzniká při nějakém selhání nebo absenci citlivého a vnímavého pečovatele. Může se objevovat z důvodů dlouhodobého nereagování na prosby ve formě pláče. Pečující osoba ho např. nevezme do náruče, aby se uklidnilo, nesnaží se porozumět jeho potřebám, nenakrmí ho apod. To může směřovat k negativním důsledkům. Děti, které nemají vytvořenou bezpečnou citovou vazbu, se mohou vyhýbat sociálním interakcím nebo naopak v nich mohou postrádat zábrany. Což v praxi znamená, že

²⁴ HÖSCHL, Cyril. Vrozené x naučené. *Youtube: TEDx Talks* [online]. 2.3.2011 [cit. 2018-04-15]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=jdVXc5E9stE&feature=youtu.be>

²⁵ Nancy COHEN, Sandy ANDERSON a Neerou PAINE. Attachment. *Šance dětem* [online rozhovor]. [cit. 2018-02-26]. Dostupné z: <https://www.sancedetem.cz/srv/www/content/pub/cs/clanky/attachment-o-dulezitosti-citoveho-poutav-zivote-o-jeho-poruchach-a-leceni-89.html>

klidně odejdou kamkoliv a s kýmkoli. Jiné děti zase dostatečně neprojevují emoce a nereagují na podněty a interakce.²⁶ Opak tohoto přístupu ve výchově dětí popisuje kniha s názvem *Kontaktní rodičovství* od William Sears a Marthy Searsové. Ukazuje přístup k výchově dětí, který je dle autorů ideální volbou pro správný vývoj dítěte. Klade důraz na sbližování se s dítětem ihned po porodu; pozitivní reakce na potřeby dítěte; důležitost kojení; nošení dětí v blízkosti svého těla; společné spaní; vyslyšení pláče dítěte apod. „*Ve zkratce je kontaktní rodičovství znamená naučit se vnímat podněty dítěte a správně na ně reagovat.*“²⁷ Někteří rodiče takto jednájí instinktivně, jiní tomuto přístupu nejsou otevření, nebo si ho v sobě nenesou. V této knize se udává, že takto vřele vychovávané děti bývají bystřejší i chytřejší. Důvodem je větší vytváření vazeb mezi neurony v mozku. Ty se vytvářejí na základě stovek podnětů, během prvních měsíců vznikají díky odpovědím, které dítě dostává na své potřeby. Též se uvádí, že takto vychovávané děti bývají zdravější a mají nižší hladinu stresových hormonů (vysoká hladina ohrožuje imunitní systém). Jsou také fyziologicky stabilnější kvůli času strávenému v klidném prostředí. V neposlední řadě takovýto přístup podporuje empatii u dětí. Mají více na mysli druhé, jelikož samy byly v tomto vzorci vychovávány. Zájem, naslouchání, dávání – to jsou normy, které poté samy aplikují ve svých vztazích.²⁸

Prospěchy vzoru fungující rodiny

V tomto směru jsou významné nejen vztahy v blízké rodině, ale i v širší, mezigenerační. Jak navazovat vztahy a jak se chovat k druhým lidem, se učíme pozorováním především svých vlastních rodin. Oldřich Matoušek ve své knize „*Rodina jako instituce a vztahová síť*“ uvádí vypovídající definici: „*Rodina je prvním a dosti závazným modelem společnosti, s jakým se dítě setkává. Předurčuje jeho osobní vývoj a vztahy k ostatním lidem. Rodina je prostředníkem mezi dítětem a společností.*“²⁹

²⁶ Nancy COHEN, Sandy ANDERSON a Neerou PAINE. Attachment. *Šance dětem* [online rozhovor]. [cit. 2018-02-26]. Dostupné z: <https://www.sancedetem.cz/srv/www/content/pub/cs/clanky/attachment-o-dulezitosti-citoveho-poutav-zivote-o-jeho-poruchach-a-leceni-89.html>

²⁷ SEARS, William a Martha SEARS. *Kontaktní rodičovství: rozumná cesta k pochopení a výchově dětí*. Praha: Argo, 2012. ISBN 978-80-257-0597-1. str. 13

²⁸ MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 2., rozš. a přeprac. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 1997. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-85850-24-9. str.24-47

²⁹ Tamtéž- Matoušek,1997. str.8

Pan profesor Matějček ve své publikaci „Co děti nejvíce potřebují“, zmiňuje velký význam a smysl rituálů i rutinních prvků v rodině. Např. pravidelné časy, kdy chodí spát, kdy jí a zda některé jídlo probíhá společně se všemi členy domácnosti. Děti pomáhají orientovat se v čase, upevňují rodinné vztahy (polibek na uvítanou), poskytují bezpečí spolu s jistotami a v neposlední řadě posilují pocity sounáležitosti s celou rodinou.³⁰

Socializace dítěte v rodině

Většina dětí, která přichází do náhradní rodinné péče, již proces socializace započala ve své biologické nebo jiné rodině či v ústavním prostředí, ve kterém doposud žila. Tato zkušenost je východiskem, na kterém staví socializace v náhradní rodině.³¹ V tomto ohledu musí brát náhradní rodiče v potaz, že děti, které k nim do rodiny přichází, mívají často spíše negativní zkušenosti se svou primární socializací. Cíle tohoto procesu socializace by měly směřovat k vytvoření důvěry mezi dítětem a již trvalým lemem, k pozitivnímu postavení mezi sourozenci v trvalém prostředí, zvaném domov.

Aby v prvních dnech probíhala adaptace dítěte v rodině co nejsnadněji, měli by se NR snažit dozvědět co možná nejvíce informací o tom, jak dosud probíhaly všední dny dítěte. Tyto informace mohou nejlépe předat členové původní rodiny, zdravotníci, vychovatelé či jiní pečovatelé z kojeneckého ústavu nebo dětského domova. Je běžné, že nastávající rodiče mají odlišnou představu ohledně výchovy dítěte, avšak je důležité, alespoň na krátko zachovat co nejvíce z jeho obvyklého prostředí, na které bylo zvyklé.³² V tomto hrají roli běžné věci jako např. stejné oblečení, podobné jídlo, zavedený řád dne apod. Předměty, které mají v sobě zanechanou vůni původního prostředí (např. deky, oblečení, plyšové hračky), mají pro děti veliký význam, jelikož jsou spjaty s čichem, který je spojen s pamětí. V dítěti vyvolávají pocity většího klidu, v tomto náročném měnícím se období.

Pro dítě se vše náhle změnilo a pro něj možná i zdánlivě nesmyslně. Proto je důležité postupovat v seznamování pomalu a trpělivě. Přicházející změny mu mohou přinést další chaos v jeho životě. Proto by se rodina měla v příštích týdnech či měsících vyvarovat změně kojenecké láhve či dudlíku, odepření milovaného jídla, dovolené mimo domov nebo

³⁰ Srov. MATĚJČEK, Z. Co děti nejvíce potřebují. Praha: Portál, 1994. ISBN 80-7178-853-8, str. 37-38.

³¹ SYCHROVÁ, Adriana. *Pedagogické aspekty náhradní rodinné péče*. Vydání I. Pardubice: Univerzita Pardubice, Fakulta filozofická, 2015., str.75. ISBN 978-80-7395-955-5.,

³² ARCHER, Caroline. *Dítě v náhradní rodině: [nejčastější problémy při výchově mladších dětí v náhradní rodině]*. Přeložil Petra VLČKOVÁ. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-578-4. str.20

dokonce stěhování. Dítě potřebuje v prvních letech stálost, což mu přináší jistotu. U těchto dětí se mohou častěji objevovat pocity, že od něj opět odejde pečující osoba a již se nevrátí. Je důležité ho přesvědčit o stálosti a získat si jeho důvěru.

Minulost dítěte

Dítě se s postupem věku o sobě snaží dozvědět co nejvíce informací. Je proto podstatné, aby náhradní rodiče nezatajovali dítěti jeho minulost, ale naopak ji co nejdříve sdělili. Dítě má samo o sobě vědět více informací, než jeho okolí.

Podle § 836 Nového občanského zákoníku: „*Je osvojitel povinen informovat osvojence o skutečnosti osvojení, jakmile se to bude jevit vhodným, nejpozději však do zahájení školní docházky.*“³³

Tento paragraf je prevencí vůči nečekanému vyzrazení okolím, z něhož by mohl pramenit pocit zrady. Tím se eliminují tabu v rodině a zabrání se dlouholetému životu v napětí. V neposlední řadě se díky těmto sděleným skutečnostem může snadněji stanovit zdravotní diagnóza a vzniká tím rozvoj identity založený na realitě. Dnes je dokázaný fakt, že dítě by mělo vyrůstat v atmosféře pravdy. Osobní fakta se dítěti přijímají snáze od blízké osoby než od osob vzdálenějších kvůli zamlčování v rodině. Hrozí nebezpečí vznikání pocitu, že NR k němu nejsou upřímní a tím se mohou od sebe začít vzdalovat. Naopak otevřenou komunikací se upevňuje důvěrný vztah mezi nimi. Čím dříve se může dítě konfrontovat se svou minulostí, tím dříve se s ní může také vyrovnat. Odborníci se obecně shodují na sdělování pravdy formou pohádek a dalších různých metod již ve věku 3-4 let. Pokud dítě vycítí, že mu je něco zatajováno, samo si určité úseky ze své minulosti vymyslí a jeho představy poté bývají často horší, nežli skutečnost.³⁴ Je také důležité, aby NR přistupovali k minulosti dítěte co nejobjektivněji a neodsuzovali z ní žádné osoby. Kritický přístup k původní rodině by se mohl negativně obrátit proti nim samotným. Dítě totiž často nesnese představu, že by jeho rodiče mohli být tak špatnými lidmi. Na tehdejší prožívané utrpení s nimi může reagovat disociativně a rodiče stále milovat. V tomto ohledu je běžné, že si dítě představy o své rodině idealizuje, přirozeně tím chrání svou psychiku. Zároveň říká dítěti, že ho biologičtí rodiče milovali, v něm může vyvolat spor související s jeho opuštěním. Náhradní rodiče se mnohokrát obávají rizik plynoucích z hledání biologických

³³ *Nový Občanský zákoník: Osvojení, §836.* In: . Sagit, č.89/2012., Oddíl 2.

³⁴ ARCHER, Caroline. *Dítě v náhradní rodině: [nejčastější problémy při výchově mladších dětí v náhradní rodině]*. Přeložil Petra VLČKOVÁ. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-578-4., str. 99

rodičů dítětem a dalších nastalých komplikací v rodině spojených s faktem, že je dítě jejich nevlastní. Avšak četné kazuistiky adoptovaných dětí potvrzují, že sdělení pravdy bylo dobrou volbou.

U osvojení mnoho informací o minulosti dítěte rodiče noví pečovatelé nemívají. Pro dítě je ale zásadní každá maličkost. Po dovršení jeho zletilosti má podle § 838 NOZ právo na seznámení se s celým obsahem svého spisu, který byl veden ohledně jeho osvojení.³⁵

Původní rodina je a stále bude součástí dítěte, ať už se o něj starala sebehůř. Tuto skutečnost by měli mít náhradní rodiče vždy na paměti a respektovat ji.

Zákon ukládá povinnost náhradním rodičům (mimo osvojení) podporovat kontakty s biologickou rodinou, pokud soud nestanoví jinak.³⁶ Na formu a častost kontaktu s biologickou rodinou u pěstounské péče mají vliv různé faktory. Za kontakt můžeme považovat i pohlednici jednou za rok, až po časté vzájemné návštěvy rodin včetně širokého příbuzenstva. V začátcích kontaktu bývají na obou stranách určité rozpaky, a proto se doporučuje, aby přihlížela třetí zkušená a nezaujatá strana. Je velmi důležité, aby měli všichni na mysli dobro dítěte, poté nemusí platit žádná pevně stanovená pravidla.³⁷

Budování identity biologicky nevlastních dětí

Identita je nalézání vlastní autenticity a poznávání kdo jsme z celé své podstaty. Vytvoření vlastní identity velmi pomáhá v kvalitě života. Bylo dokázáno, že člověk, který má identitu relativně stabilní, mnohem lépe zvládá zátěžové situace ve svém životě.

Když dítě zná svou minulost, dokáže si lépe vytvořit svou stabilnější identitu, která je pro jeho vývoj velmi zásadní. V náhradní rodině si musí dítě vytvořit odlišnou identitu od vychovávajících rodičů, což pro něj může být složitější než v biologické rodině.

PhDr. Mgr. Jeroným Klimeš, Ph.D. ve svém vydaném článku „Budování identity dítěte“ popisuje náročnost budování identity u dětí jiné rasové nebo etnické příslušnosti. V tomto bývá rozhodující období puberty a adolescence, ve kterém neslavně končí mnoho upřímných pokusů o osvojení romských dětí. PhDr. Klimeš píše, že laici bohužel neznají tyto poruchy identity, nejsou je tedy schopni identifikovat a uchylují se k šablonovitému

³⁵ *Nový Občanský zákoník: Osvojení, §838.* In: . Sagit, č.89/2012., Oddíl 2.

³⁶ *Nový Občanský zákoník: Pěstounství §960.* In: . Sagit, č.89/2012., Oddíl 2.

³⁷ ARCHER, Caroline. *Dítě v náhradní rodině: [nejčastější problémy při výchově mladších dětí v náhradní rodině]*. Přeložil Petra VLČKOVÁ. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-578-4., str. 96

hodnocení. „Rodiče spolu s okolím téměř unisono připisují tato selhání „odlišným či špatným genům“. Výchova jak biologických, tak náhradních rodin selhává v období puberty ne kvůli opožděnému projevení se „špatných genů“, ale proto, že selhalo budování identity dětí v předchozích obdobích.“³⁸

V tomto směru dělají náhradní rodiče často chybu v tom, že pasivně akceptují romské etnikum dítěte (nereagují negativně), měli by mu ale pomoci vybudovat identitu odpovídající jeho rasové odlišnosti. V tomto případě při budování identity mohou rodiče spolu s dítětem např. poznávat romskou kulturu skrze pohádky, navštívit Muzeum romské kultury, seznámit se s romskou hudbou či osobností, na kterou by mohlo být dítě hrdé. Díky tomuto může dítě začít pocíťovat oprávněnou hrdost na své etnikum a dokáže se s ním lépe identifikovat. Poté je větší šance, že nepodlehne tlaku okolí, které je v naší společnosti orientované z podstatné části rasisticky. Proto je důležité dítě připravit na to, že často bude muset čelit nespravedlivým předsudkům.

Při obecném budování identity jsou zásadní zdravé reakce rodičů na potřeby dítěte, tělesný kontakt, projevování zájmu, citové reakce pojící se s grimasami, na které je dítě velmi citlivé apod. Nezáleží tedy čistě na přijímané verbální složce, ale na vyzorovaném chování rodičů a okolí. O faktu adopce je zdravé mluvit jako o radostné události v rodině, ne jako o situaci, která vznikla kvůli neplodnosti a nemožnosti mít vlastní dítě.

Identita dítěte je silně ovlivňovaná rodičovskou identitou. To, jak vnímají pečovatelé sebe, se odráží na identitě dítěte. Důležité je srovnání ve vlastní psychice, že jsou dobrými rodiči, i přes chyby, které občas dělají.

Navázání vztahu s klientem

Náhradní rodiče musí být v poměrně častém kontaktu se sociálním pracovníkem. Pokud spolu dovedou navázat vzájemný pozitivní vztah, povede to k příjemnější spolupráci pro obě strany. Vědomosti a dovednosti, které je potřeba si osvojit k profesi sociálního pracovníka, by měly poskytovat školy. Vedle toho však v tomto povolání hraje podstatnou roli lidský vztah mezi pracovníkem a klientem. Klient potřebuje pracovníkovi důvěřovat

³⁸ PhDr. Mgr. Jeroným Klimeš, Ph.D. Budování identity dítěte - nejtěžší výchovný úkol v moderní společnosti. *Psychologie* [online]. 2006, 14 [cit. 2018-02-26]. Dostupné z: <http://klimes.mysteria.cz/clanky/psychologie/identita.pdf>

a cítit jeho lidský opravdový zájem, tudíž hlavním je nástrojem pracovníka jeho osobnost.³⁹

Komunikace s klientem

Velký význam pro utvoření odpovídajícího vztahu s klientem má společná komunikace. Je podstatné správné naslouchání, kdy má klient prostor pro popis své situace a díky tomu se dokáže sám lépe zorientovat ve svých problémech a pravděpodobněji poté i sám nalezne vhodná východiska a řešení. Ve vztahu je klíčové vytvořit pro klienta prostor, ve kterém bude cítit bezpečí a důvěru. Klient často sám dobře ví, co potřebuje a skrze spolupráci se sociálním pracovníkem toho může snadněji dosáhnout.

V knize Sociální práce od Lenky Gulové se s odkazem na C. Rogerse uvádí, jak by měl sociální pracovník ke klientovi v rozhovoru přistupovat.

- Měl by mluvit pravdu. Sociální pracovník nemusí znát odpověď na každou otázku, důležitá je autenticita.
- Sociální pracovník má právo na odmítnutí klienta. Pokud ho přijme, musí to udělat absolutně i bezpodmínečně a snažit se porozumět jeho situacím.
- Je doporučeno opustit od ambicí, být expertem na každou řešenou situaci.
- Mít na paměti, že rada není vždy prospěšná a někdy může dokonce znesnadnit další komunikaci.
- SP by měl usilovat, o nalezení zdrojů člověka.
- Měl by podporovat sebeuzdravení klienta.⁴⁰

Etické zásady

K vytvoření co nejpřínosnějšího vztahu mezi sociálním pracovníkem a klientem přispívá i dodržování zásad podle Etického kodexu sociálních pracovníků ČR. V tomto kodexu jsou pravidla etického chování ve vztahu ke klientovi, ke svému zaměstnavateli, ve vztahu ke kolegům, ve vztahu ke společnosti apod. Dodržování etického kode-

³⁹ KOPŘIVA, Karel. Lidský vztah jako součást profese. Vyd. 7., V Portálu 6. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0528-9. str.14

⁴⁰ GULOVÁ, Lenka. Sociální práce: pro pedagogické obory. Praha: Grada, 2011. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-3379-1. str. 55-56

xu je významné pro vytvoření pozitivního vztahu s klientem. Podrobněji jsou zmíněna pravidla etického chování sociálního pracovníka ve vztahu ke klientovi, protože v praktické části jsou dotazováni náhradní rodiče, jakožto klienti, na poznatky týkající se jejich vztahu se sociálním pracovníkem. Z jejich odpovědí by se dalo vyvodit, zda sociální pracovníci věnující se rodině tyto etické zásady dodržují.

Jedná se zkráceně o :

- Podporu klientů k vlastní odpovědnosti.
- Chránění důstojnosti a lidských práv u svých klientů.
- Jednání bez jakékoliv formy diskriminace.
- SP chrání klientovo soukromí a jeho sdělení. Neposkytuje žádné informace o klientovi bez jeho souhlasu.
- Sociální pracovník podporuje klienty při využívání všech služeb a dávek sociálního zabezpečení, na které mají nárok.
- Podporuje klienty v hledání možností a zapojuje je do procesu řešení jejich problémů.
- SP předává klientovi informace o dalších formách pomoci, pokud s klientem v nějaké oblasti sám nemůže dál pracovat.

Sociální pracovníci by měli především dbát na dodržování základních lidských práv, která jsou stanovena např. v těchto dokumentech: Všeobecná deklarace lidských práv, Úmluva o právech dítěte, Listina základních lidských práv a svobod apod.⁴¹

⁴¹ FISCHER, Ondřej a René MILFAIT. Etika pro sociální práci. Praha: Jabok, 2008. ISBN 978-80-904137-3-3., str. 190-191- Etický kodex sociálních pracovníků ČR

Praktická část

Zvolené cíle

Jelikož plánuji v krátké budoucnosti spolupracovat s náhradními rodiči, zjišťuji skrze pokládané otázky v praktické části, jak se jim spolupracuje se sociálními pracovníky. Náhradním rodičům chci být co nejvíce nápomocná v jejich roli pečovatelů, a proto se ráda ponaučím ze sdělených zkušeností. Z jejich perspektivy mohou být patrné záležitosti, které jsou ze stran sociálních pracovníků neúmyslně přehlíženy. Skrze jejich pohledy a porozumění problematickým oblastem, se kterými se setkávají, chci poznat, co očekávají od sociálních pracovníků a jak jim v sociálních oblastech být co nejbliže. Vzhledem k sděleným informacím, s čím se potýkají ve vztahu se sociální pracovníci, bych se chtěla vyhnout dopouštění se některých chyb, které mohou zneprůjemňovat náhradním rodičům jejich péči a spolupráci s organizacemi, se kterými jsou v blízkém kontaktu.

V koloběhu práce i vzhledem k její náročnosti, se mohou začít opomíjet různé záležitosti, to by však nemělo být na úkor druhých. Zjištěná fakta z praxe poslouží k ponaučení. Osvědčené postupy můžeme dále aplikovat a negativním se ve své práci vyhnout.

Tyto poznatky budou moci uplatnit jak studenti, kteří plánují spolupracovat s náhradními rodinami, tak současní pracovníci v oboru.

Popis průzkumu

Dotazníkový průzkum byl před rozhovorem upřednostněn vzhledem k zvoleným tématům. U přímého kontaktu s respondenty by byl značný předpoklad, že odpovědi by nebyly zcela upřímné. Touto cestou byla respondentům zaručena plná anonymita, díky které nemusely vznikat obavy z dopadu negativních důsledků.

Byl zvolen záměrný kvótní výběr respondentů, jehož kritériem bylo vykonávání NRP. Cílovou skupinou byly osoby vykonávající náhradní rodinnou péči. Vyplnění dotazníku se celkem zúčastnilo 34 náhradních rodičů.

Ke sběru dat byla využita technika elektronického dotazníkového šetření, ve kterém měli respondenti jistotu anonymity. K vytvoření dotazníku byl využit internetový por-

tál www.survio.cz. Odkaz k vyplnění dotazníku byl rozeslán hromadným emailem náhradním rodičům, se kterými se osobně znám. K dosažení většího počtu respondentů byl dále dotazník sdílen v uzavřené skupině na sociální síti, jejími členy jsou pouze osoby vykonávající náhradní rodinou péči. V průvodním textu k dotazníku byly respondenti informováni o tématu a byli požádáni o spolupráci prostřednictvím jeho vyplnění. NR odpovídali na 11 otevřených otázek, které dávaly prostor k vyjádření bez omezení. Odpovědi se odesílaly přímo do portálu, bez uvedení osobních informací o odesílateli. K získaným informacím od respondentů byl povolen přístup pouze zadavateli dotazníku.

Popis použitých otázek v dotazníkovém průzkumu

V posledních kapitolách teoretické části je popisována osobnost sociálního pracovníka a zásady chování, kterými by se měl řídit. Literatura uvádí určité ideální předpoklady, kterými by měl SP disponovat, avšak nemusí se shodovat s tím, co doopravdy klienti očekávají od svých sociálních pracovníků. Proto jsou respondenti dotazováni na jejich představu o charakterových vlastnostech, které by si přáli ve svých SP mít. Na toto téma navazuje další otázka, ze které se dozvídáme, které z vypsáných charakterových vlastností u svých SP respondenti postrádají.

Ke spolupráci a navázání pracovního vztahu je zásadní vzájemná důvěra. Klienti by měli mít pocit, že se na své sociální pracovníky mohou vždy obrátit. Další otázka tedy směřovala na důvěru a případně na důvody vzniku nedůvěry. Odpovědi jsou přínosné především pro ostatní sociální pracovníky, kteří se z nich pomohou poučit pro svou praxi a tím pádem neohrozit vztah založený na důvěře.

Pro NR je klíčové, aby ve svých rolích profesionálních pečovatелů dostávali nejen psychickou podporu ze strany rodiny, ale také odbornou pomoc ze stran odborníků včetně sociálních pracovníků. Respondenti jsou v tomto ohledu dotazováni, zda se jim dle jejich úsudku takové podpory dostává.

Pro úspěšnou pomoc se starostmi náhradních rodičů, jejich zdárnému pochopení a projevení empatie, je nutné seznámení se s nejsložitějšími oblastmi, se kterými se setkávají. Další otázka je zaměřena na poznání právě tohoto.

Jedna z problematických oblastí u pěstounů a pěstounů na přechodnou dobu by mohlo být setkávání dětí s jejich biologickými rodiči. Zákon ukládá pěstounům povinnost respektovat a podporovat vztahy mezi dítětem a jeho biologickou rodinou (pokud není

soudem stanoveno jinak), což může být pro NR v některých případech velmi obtížné. Tento pocit však nemusí odpovídat realitě, oni sami odpovídají, jak tyto kontakty vnímají. V téhle oblasti může být sociální pracovník velmi nápomocný. Pokud je třeba, figuruje např. v asistenci kontaktu, pomáhá společně nastavit pravidla a hranice pro setkávání, to může být přínosné pro všechny zúčastněné strany. Otázka se netýká osvojitelů, je zaměřena pěstounům a pěstounům na přechodnou dobu.

Ze strany veřejnosti se objevovaly názory, že kontrolní návštěvy u NR nenabývají takového smyslu, jakého by měly. To především z důvodu, že jsou údajně návštěvy hlášené s velkým předstihem a kontrolované rodiny se na ně mohou připravit, či je dokonce v dané chvíli odmítnout. Další otázka se tedy týká předstihu oznámení či domluvy na návštěvě sociálního pracovníka v domácnosti.

Pocity z návštěv SP v domácnosti nemusí být vždy kladné. S tím by měl sociální pracovník umět správně nakládat. Může sebou nést pocity narušení osobního prostoru, soukromí a kontroly vlastní péče. Návštěvy jsou povinné, ale i přes fakt nutného provedení kontroly, nemusí být návštěva nepříjemným setkáním. Pro příjemnější průběh mohou dopomoci sdělené pocity náhradních rodičů, které se dozvídáme v odpovědích na další otázku.

Jedním z úkolů sociálního pracovníka je zprostředkovávat informace nebo odkázat tam, kde jsou potřebné informace dostupné. Klienti si častokrát nevědí rady, na koho a kam se mohou obrátit, v tomto by jim měl být pracovník nápomocný. Jakou mají s tímto respondenti zkušenost, se vyjadřují u otázky číslo 9.

Další otázka směřuje na školení náhradních rodičů. Táže se na názor jeho efektivitu a případné nápady či doporučení na zlepšení tak, aby školení bylo vždy co nejpřínosnější. Jelikož sociální pracovníci mohou z části program školení upravovat, je z tohoto důvodu důležité znát zpětnou vazbu ze strany zúčastněných rodičů.

Když nastávající pečovatelé rozhodují o přijetí do dlouhodobé péče konkrétního dítěte, je pro ně podstatné znát o něm všechny dostupné informace. Nastávající rodiče by měli znát jeho charakterové vlastnosti a projevy v chování, pokud se jedná o starší dítě, jeho zdravotní anamnézu a další podstatné informace. SP by měl zprostředkovat informace od dalších odborných pracovníků, jako jsou psychologové, předchozí pečovatelé o dítě v ústavech, lékařů apod. V této otázce se dozvídáme, zda informace o přebíraném dítěti považovali za dostačující, či nikoliv.

Hypotézy

Hypotéza č. 1 : U více než čtvrtiny případů náhradní rodinné péče se nekoná pravidelné setkávání dítěte s jeho biologickou rodinou.

Hypotéza č. 2 : Pokud probíhá setkávání dítěte s jeho biologickou rodinou, více než polovině náhradních rodičů to není příjemné.

Hypotéza č. 3 : Náhradní rodiče nepovažují poskytnuté informace o dítěti za dostačující, což zjišťují až po převzetí dítěte do vlastní péče.

Hypotéza č. 4 : Návštěvy sociálních pracovníků v domácnosti jsou z více než poloviny dotazovaných vnímány spíše negativně.

Hypotéza č. 5 : V průběhu procesu získávání dítěte do péče, je pro náhradní rodiče nejsložitější zpovídání se o svých osobních záležitostech, své minulosti a následné dlouhé čekání, během kterého prožívají bezmoc a nejistotu.

Výsledky dotazníkového šetření a rozbor odpovědí

Otázka č. 1

„Můžete prosím vypsát charakterové vlastnosti, které by podle Vás měl ideálně mít sociální pracovník?“

První dvě odpovědi zní:

- *„Měl by mít osobní praktickou zkušenost s problematikou, kterou řeší. V našem případě by tedy měl mít dítě v NRP.“*
- *„Musí mít zkušenosti z praxe s dětmi v náhr. péči a také jsou důležité vlastní životní zkušenosti, výchova vlastních dětí.“*

Pro názory v odpovědích mám jistě pochopení z pohledu náhradního rodiče. Avšak myslím si, že i sociální pracovník, který nemá dítě v NRP se dokáže naprosto vžít do pozice NR a na základě toho jednat. Pokud má SP patřičnou míru empatie, nemusí mít přímou osobní praktickou zkušenost. Podobně jako např. u psychologa, u kterého nepředpokládáme, že bude mít stejné zažité osobní zkušenosti se všemi probíranými tématy, kterým se s klienty věnuje, jako např. rozvod, znásilnění, domácí týrání apod. Naopak je

možné, že osobní zkušenosti mohou působit negativně v procesu řešení z nezaujatého pohledu. Zároveň jsem toho názoru, že dobrým pracovníkem v této oblasti může být i člověk, který nemá za sebou výchovu vlastních dětí, i když zkušenosti jsou vždy určitě přínosné.

S tímto souvisí *empatie*, která je zapotřebí pro výkon práce SP, na tom se shoduje 17 lidí z 34.

U většiny respondentů se objevovaly tyto vlastnosti: *ochota (5x), spolehlivost (3x), lidskost (3x), citlivost (3x), umění pochopit (2x), moudrost (2x), laskavost (2x), slušnost (2x), tolerance, lásky plnost, obětavost, sociální inteligence, svědomitost, zapálenost pro práci a sympatický vzhled,*

V dotazníku také respondenti zmiňovali další přidané hodnoty, které od pracovníků očekávají. Pro tyto vlastnosti jsou charakteristické dvě odpovědi respondentů:

- „*Neřídit se jen zákony, ale hlavně zdravým selským rozumem.*“
- „*Měla by být pohodářka a tzv. z lidu, mít humor a pevné nervy.*“

Ohledně zdatnosti v *komunikaci, jednání s lidmi a naslouchání* se zmínilo 7 z 34.

Potřeba cítit u pracovníka *zažitou praxi a zkušenosti* se objevilo u 6ti odpovědí.

Přání *profesionality a odborných znalostí* bylo zaznamenáno v 9 odpovědích.

Respondenti se shodují na vlastnostech, které uvádí literatura pro vykonávání práce sociálního pracovníka. Vedle profesionálních a odborných znalostí by si přáli mít v SP lidskou oporu a člověka, se kterým si budou moci otevřeně popovídat. Z odpovědí klientů cítím, že chtějí mít v sociálním pracovníkovi také z části svého přítele.

Zní jako velmi nelehký úkol disponovat všemi zmiňovanými vlastnostmi. V navazující otázce respondenti odpovídali, které charakterové vlastnosti jim u sociálních pracovníků chybí.

Otázka č. 2

„Které z Vámi vypsanych charakterových vlastností si myslíte, že postrádá Váš sociální pracovník?“

12 lidí z 34 odpovědělo ve smyslu– „žádné tyto vlastnosti nepostrádá“.

Již výše byla psaná zmínka o velmi nelehkém úkolu, být sociálním pracovníkem a splňovat všechny ideální představy. Tyto odpovědi jsou tedy velmi pozitivním zjištěním.

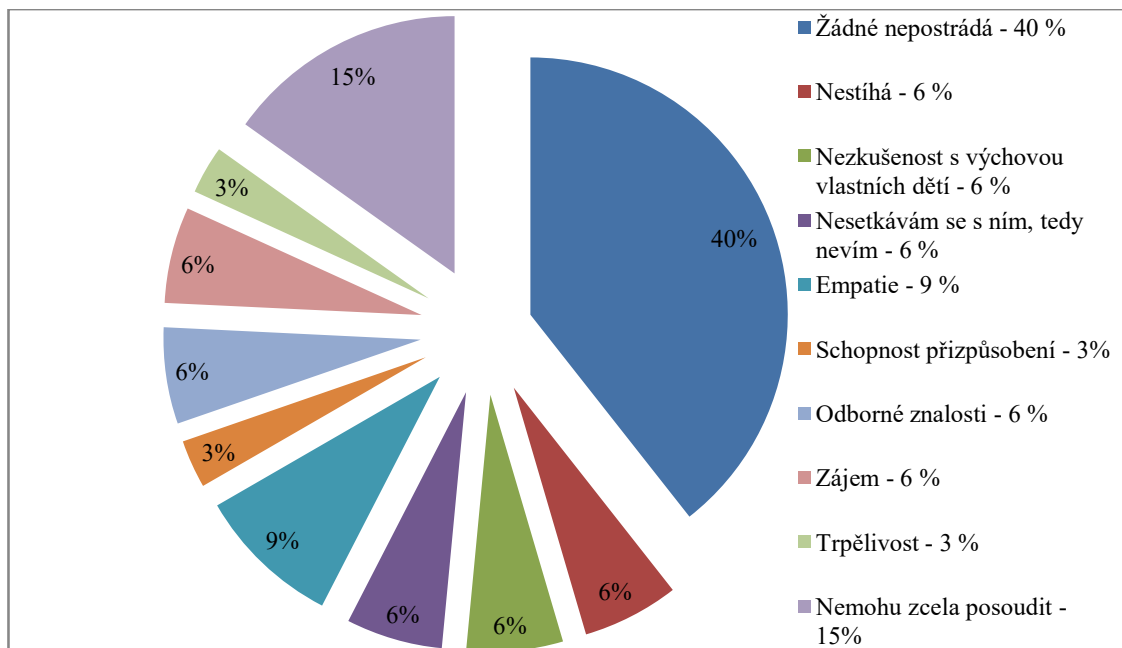
Ve dvou odpovědích se objevilo, že SP „*nestihá, je velmi zaměstnaný*“, z čehož cítím v menší míře pochopení ze strany klientů, avšak ne jejich spokojenost.

Jiní 2 respondenti se shodli na: „*Nezkušenost s výchovou vlastních dětí a málo životních zkušeností.*“

Jako překvapující se zdá být odpověď: „*Nedokážu posoudit. Za 5 let práce přechodného pěstouna jsem ho viděl 2x.*“ Ještě více bylo negativně udivující, že v podobném duchu se objevily další 2 odpovědi. Přímý kontakt s vykonavateli NRP je nejen nutný, ale i ze zákona povinný.

Další výčet odpovědí: „*empatie, odborné znalosti, zájem, aktivita*“

Graf č. 1) Jaké vlastnosti postrádají NR u sociálních pracovníků.

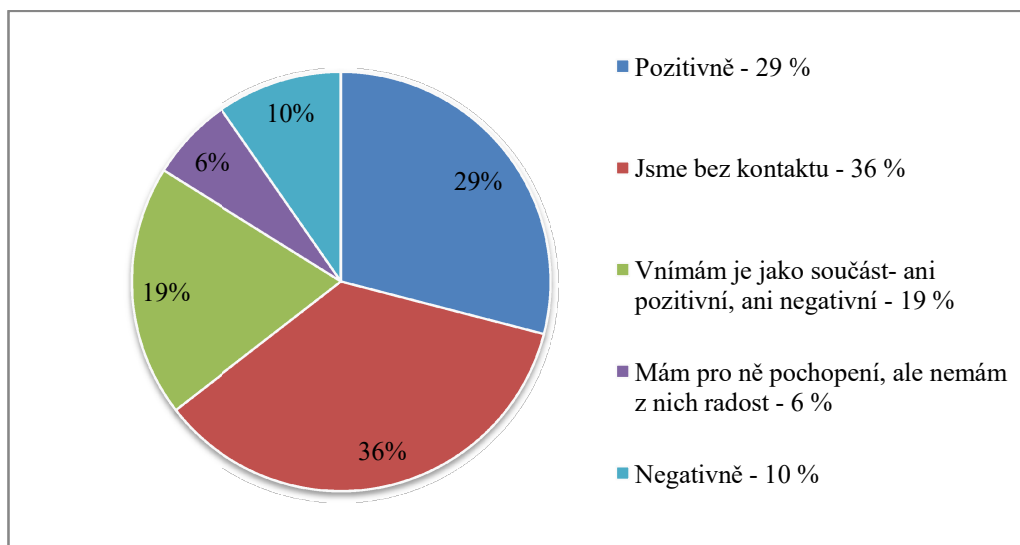
Otázka č. 3

„Pocitujete důvěru ke svému sociálnímu pracovníkovi, pokud ne, na základě čeho tento pocit vznikl?“

Jak již bylo zmíněno, pro navázání co nejpřínosnějšího vztahu mezi klientem a SP je důležitá vzájemná důvěra. Otázka byla zaměřena na to, čemu se případně jako sociální pracovník vyvarovat při svém jednání, abychom důvěru klientů neztratili.

- 18 respondentů z celkových 34 se shodlo, že plně důvěřují sociální pracovníci, což považují jako poměrně vysoký úspěch sociálních pracovníků.
- 10x byla odpověď neutrální, z čehož vyplývá, že klienti nepocitují důvěru ani nedůvěru.
- 5 odpovědí poukazovalo na nedůvěru k sociálním pracovníkům.

Graf č. 2) Důvěra k sociálním pracovníkům

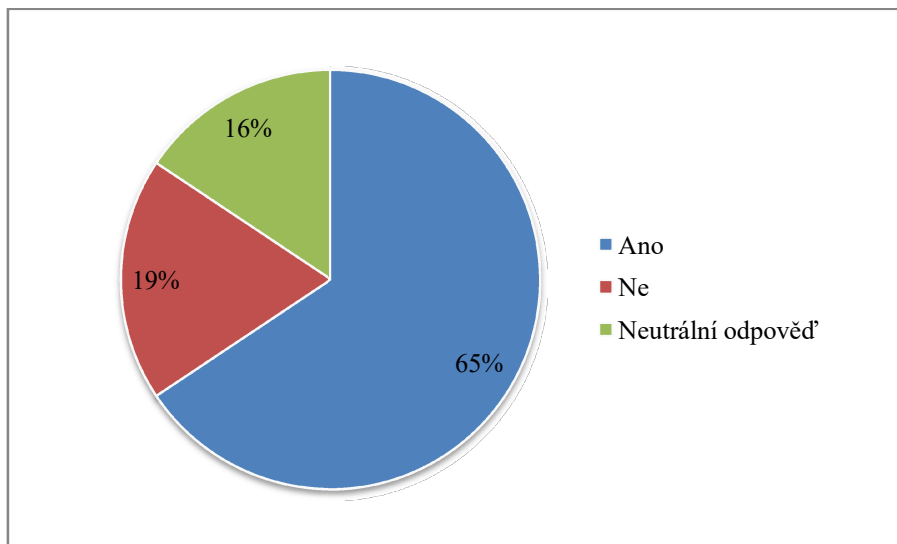
Uváděné důvody, které vedly k nedůvěře:

- klienti pocítují nezáměr ze strany sociálního pracovníka,
- nedostatečná komunikace,
- manipulování svými názory,
- nedostatečná představa o správném vývoji dítěte dle jeho věku,
- nevyvíjí snahu k hledání řešení problémů,
- zmanipulování dítěte a dotlačení k rychlému rozhodnutí.

Otázka č. 4

„Dostává se Vám ve Vaší roli náhradního rodiče od své sociální pracovnice takové podpory, jakou potřebujete?“

Graf č. 3) Poskytují soc. pracovníci potřebnou podporu svým klientům?

Podpora NR je někdy velmi zásadní v jejich případných sporech, co se péče týče z hlediska sociálně-právního. Více než polovina odpovědí se shodovala na tom, že v případě potřeby pocítuje plnou podporu ze strany sociálních pracovníků. Každá osobnost sociálního pracovníka je individuální a každý vše může cítit a vnímat odlišně. Avšak od role sociálního pracovníka se podpora svých klientů v této oblasti očekává.

Zcela vystihující jsou tyto odpovědi klientů:

- *„Opět je to velmi různé, setkali jsme se s takovou, kde podpora byla maximální, v současné době u jiného dítěte nemáme podporu ani zájem žádný.“*
- *„Žádnou podporu od současné SP nepocítuji, pouze formální návštěva. Kdysi v minulosti jsem měla SP, která byla ale něco jako "maminka", to se projevilo právě v době velkých potíží okolo dětí. Takže opět záleží na osobnosti SP.“*

Otázka č. 5

„Co konkrétně pro Vás bylo nejsložitější v průběhu procesu získávání dítěte do náhradní rodinné péče?“

Otázka je směřovaná na pochopení nejproblematictějších oblastí, kterými si musí NR procházet. Každý vnímá prožívanou situaci odlišně. Co je pro někoho snadno vyřešitelné, může být pro druhého velmi obtížné. Pro práci s náhradními rodiči je proto dobré vědět, jaké oblasti vnímají jako nejobtížnější a díky jejich zjištění na ně být připraven adekvátně reagovat.

Odpovědi:

V 16ti odpovědích se respondenti shodují na dlouhých čekacích lhůtách. Stěžují si na čekání v oblasti soudního procesu, vyřízení žádostí o zařazení do evidence náhradních rodičů, která probíhá zdlouhavým a složitým vyplňováním dokumentů. Další nedostatky shledávají v délce školení a čekání na svěření dítěte do péče. Dvě výstižné odpovědi pro tuto problematiku jsou:

- *„Doba trvání celého procesu“*
- *„Vše příliš dlouho trvalo, nejvíce mi vadila délka soudního procesu, kdy dítě zbytečně nebylo dříve v moji péči.“*

S dlouhou čekací lhůtou v jednání se soudem se setkáváme v mnoha oblastech. NRP bohužel není výjimkou. Lze předpokládat, že ani SP v tomto ohledu příliš nezmohou. Navíc jsou určité lhůty, které soud musí dodržovat, jako např.: právo na odvolání zúčastněných stran, pokud se práva nevzdají přímo v soudní síni po vynesení rozsudku. U malých dětí se může zdát, že čas běží ještě rychleji. V jejich vývoji je znatelný každý týden, z tohoto důvodu je pochopitelné, že pro náhradní rodiče toto čekání může být až někdy frustrující.

Jedni osvojitelé se v dotazníku svěřili, že na první dítě čekali dokonce 6 let, což věřím a ze svých praxí vím, že je neobvyklou výjimkou. Pěstoun na přechodnou dobu sdělil, že od zahájení procesu do převzetí dítěte uplynulo 2,5 roku. V této době zažívají NR nejistoty, při kterých by jim možná alespoň pomohlo průběžné informování o vývoji procesu.

- *„Některé velmi soukromé dotazy“*

Pro zařazení do evidence NR je pravdou, že žadatelé musí zodpovídat častokrát velmi osobní otázky, např. co se týče dětství, partnerského života, či výchovy vlastních dětí. Rozumím, že pro některé osoby to nemusí být příjemné, avšak kvůli zhodnocení vhodnosti pro výkon NR jsou tyto otázky zcela na místě.

- *„Přístup okolí“*

V některých případech se může objevovat nepochopení vzdálenějšího okolí, ale i nepochopení v bližší rodině. NR si musí být naprosto jisti ve svém rozhodnutí pro tuto péči, aby v tomto případě ustáli případný nátlak okolí.

- *„Nic, pro mě je horší vracení dětí biologickým rodičům“*

Věřím, že na tomto názoru by se shodla velká část pěstounů na přechodnou dobu. Navázání vztahu s dítětem během jednoho roku péče je silné a předávání do navazující dlouhodobé péče či zpět do biologické rodiny bývá citově náročné. S tímto faktem pěstouni na přechodnou dobu do výkonu svého povolání již vstupují, jsou na to během dlouhého školení připravováni a psychologem prověřováni z hlediska psychické stability. Pokud by pěstouni na přechodnou dobu brali svou péči jen jako zaměstnání a oprostovali se od citů, smysl jejich péče, který je v předávání lásky dítěti, by se vytrácel.

- *„Komunikace s problematickou sociální pracovníci na OSPODu.“*

Viz. odpovědi u otázky číslo 2. Spolupráce se sociálním pracovníkem je podstatná, a pokud není v harmonii, může to ovlivňovat výkon péče NR.

- *„Převzetí dítěte z ústavu bez známosti jeho historie.“*

Tomuto tématu se věnuji u otázky číslo 11. Z vyhodnocení dotazníku je zjevné, že v některých případech dochází k špatnému předávání potřebných informací o dítěti pečujícími osobám. Blíže se o tomto dočteme níže.

K celkové problematice této otázky je shrnující odpověď pěstounky na přechodnou dobu.:

- *„V přechodné pěstounské péči pro mne je nejsložitější období procesu získávání dítěte samotné připravování na tuto profesi. Proces je zbytečně*

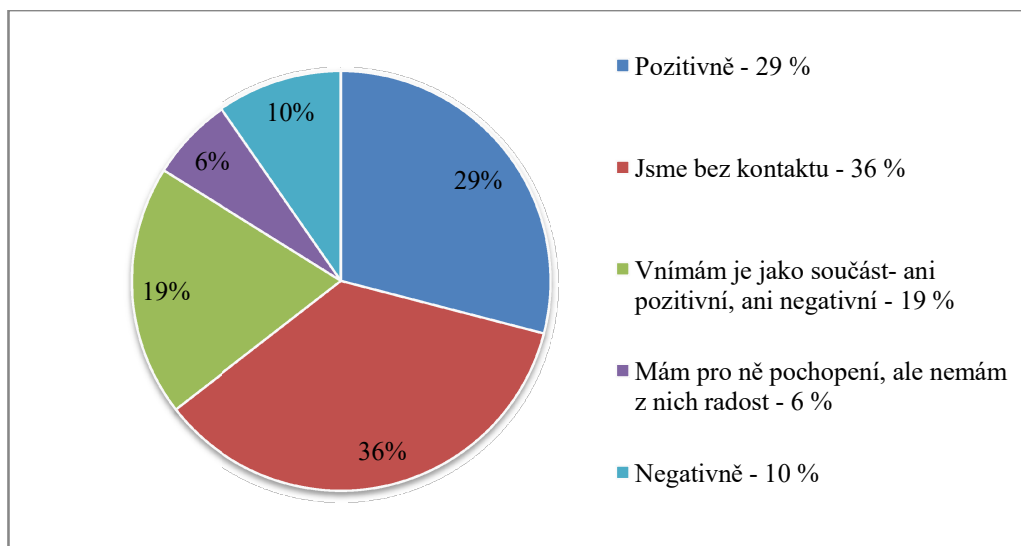
zdlouhavý, neprůhledný, čekací lhůty několikaměsíční až roční, se žadatelem se jedná trochu jako s otravným hmyzem, jako s podřadnými a nepotřebnými, a ne jako např. s klienty, budoucími spolupracovníky apod. Přechodná péče vyžaduje např. ukončení stávajícího zaměstnání, což je potřeba s předstihem nejméně dvou měsíců vědět, k tomu ale nikdo nepřihlíží.“

Otázka č. 6

„Pokud se setkávají děti ve Vaší péči s biologickými rodiči, jak to vnímáte?“

Na tuto otázku neodpovídali osvojitelé, jelikož jich se kontakt s biologickými rodiči netýká.

Graf č. 4) Setkávání se s biologickými rodinami

Pouze u 3 odpovědí z celkových 34 byl zaznamenán striktně negativní pohled náhradních rodičů. Ti jako důvod uváděli psychickou náročnost, která se pojí se stresem ze setkání, kterým trpí především dítě. Dle slov rodičů jsou děti psychicky rozhozené a chovají se k nim poté odlišně - mlčí, jsou odmítavé a celkově rozhozené.

Pozitivně se k setkání vyjadřuje 9 odpovídajících NR. Popisují, že setkání musí mít pevně určená pravidla, která všichni dodržují. Tito rodiče se shodují, že setkání jsou ku prospěchu dítěte, proto je podporují a snaží se jim vycházet vstříc. Mimo jiné zmiňu-

jí, že děti mají díky přímému kontaktu jasnou představu o biologické rodině a v budoucnu po ní nebudou muset pátrat.

Třetina dotazovaných odpověděla, že se s biologickou rodinou dítěte neseťkává. V uvedených poznámkách se jednou objevil důvod zbavení rodičovských práv matky, zbytek odpovědí směřoval k nezájímům ze strany biologických rodičů.

Zbylé odpovědi - 8 z 34 poukazovaly na fakt, že setkávání vnímají jako nutnou součást jejich NRP. Pokud probíhá beze sporů, umožňují ho, i když z něj nebývají nadšení.

Odpovědi pěstounů na přechodnou dobu:

- *„Ano, setkáváme se s rodiči i prarodiči i s ostatními sourozenci. Pokud to není často a je příjemná atmosféra, je to vhodné, speciálně pokud se má dítě do biorodiny vracet.“*
- *„Ano, v jednom případě to bylo velmi pozitivní, ve druhém to bylo komplikované - dítě se matky bálo, nechtělo s ní být, matka byla vůči nám nepřátelská, ale z rozhodnutí OSPOD setkání musela probíhat.“*
- *„Vnímáme to zatím dobře, neseťkali jsme se s rodiči, kteří by byli agresivní, pomstychtiví, takže jsme byli otevření ke kontaktům v rámci určitých pravidel, chránících naše soukromí. Také jsme se setkávali s prarodičem dětí, a bylo to velice příjemné a potřebné pro všechny zúčastněné strany.“*

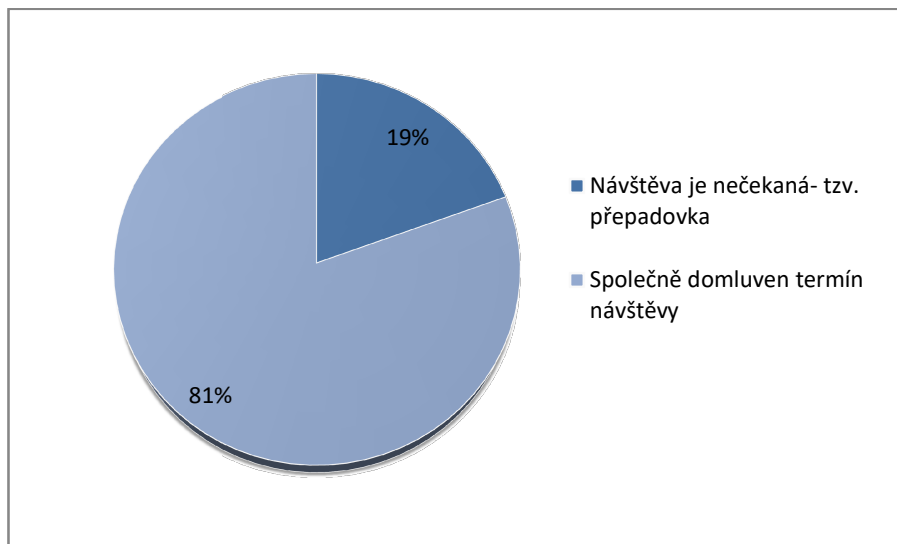
Mezi odpověďmi bylo i velmi negativní vyjádření pěstounky:

- *„Beru to jako věc, kterou se dělá služba matce, aby se mohla předvádět a blbnout dítěti hlavu. Pro dítě jen jakési vyrušení ze zaběhlého rodinného života. Dcera se minulé setkání s matkou ptala „A proč zase mamka přijela?“. Moc to nechápe a nemá k ní vztah.“*

Otázka č. 7

„Jak probíhá domluva se sociální pracovníci na navštívení Vaší domácnosti z hlediska předstihu oznámení či domluvy?“

Graf č. 5) Návštěvy sociálních pracovníků v domácnosti náhradních rodin

Respondenti se z 81 % shodují, že návštěvy jsou předem společně domlouvány s povětšinou týdenním předstihem. 19 % (7) lidí uvedlo, že má zkušenost s nečekanou návštěvou, z toho 1 otevřeně přiznal, že v tomto případě sociálnímu pracovníkovi dveře neotevřel.

- *„Zavolá a přijde, pokud přijde neohlášena, tak "nejsm doma", sociální pracovník není mým přítelem, dělá svou práci.“*

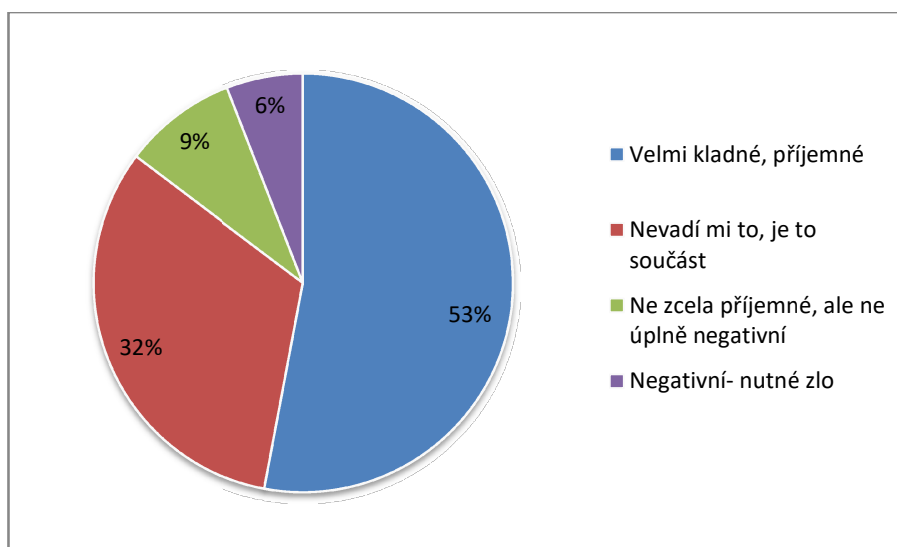
Valná většina respondentů uvádí, že s domlouváním kontrolních návštěv v domácnosti jsou nadmíru spokojeni. Vyhovuje jim předchozí telefonická či emailová domluva na konkrétním datu a čase. Z tohoto přístupu cítí, že je respektován jejich čas a prostor. Neočekávaný příchod do domácnosti je v praxi běžný, avšak dle výše citované odpovědi, rodinou ne vždy respektovaný. Tzv. přepadovky jsou velmi na místě pokud je v rodině zapotřebí prověřit podezření na nějaké negativní záležitosti. Z odpovědi respondentů vyplývá, že v NRP nejsou takovéto návštěvy časté.

- „Většinou mi řekne týden až 14 dní dopředu. A je to na vzájemné domluvě.“
- „Bez problémů, vždy včas a respektovali, i když jsem řekla, že se mi jimi navržený termín nehodí.“
- „Většinou mile, vstřícně, bez problému.“
- „Vždy na dohodě, velká spokojenost.“
- „Napiše mi, domluvíme se že přijde a kdy.“
- „Předchozí SP nás zkusila párkrát navštívit neohlášeně, ale protože děti mají kroužky a podnikáme různé aktivity, nebyli jsme doma. Od té doby se hlásila několik týdnů v předstihu. Nová SP se také domlouvá předem, snaží se vyhovět našemu programu.“

Otázka č. 8

„Jaké míváte pocity z návštěvy sociálního pracovníka u Vás v domácnosti?“

Graf č. 6) Pocity náhradních rodičů z návštěv sociálních pracovníků

Více než polovina dotazovaných se ohledně pocitů z návštěvy vyjádřila velmi kladně. Mýlila jsem se v mém předpokladu, že pro většinu lidí návštěva sociálního pracovníka v domácnosti bude spíše nutná negativní součást, než příjemné setkání. Z jejich odpovědí se můžeme dočíst, že 53 % náhradních rodičů návštěvu neberou jako kontrolu, ale

spíše jako příjemné povídání si u čaje, při kterém se získají o potřebné informace. V dotazníku se objevovaly odpovědi typu:

- *„Probíhá vždy v přátelské pohodě.“*
- *„Těšíme se, dobře.“*
- *„Jako návštěvu přátel úplně v pohodě, povídáme si u kávy jako s kamarádkou.“*
- *„Velmi dobré, s paní si rozumíme.“*

Z těchto odpovědí je patrné, že setkání bývají příjemná a SP je spíše v roli rodinného přítele, než kontrolora.

Dva respondenti uvedli, že ze setkání mají negativní pocity. Uváděli pocity spojené se stresem a nervozitou. Jedna klientka se zmínila, že při návštěvě se SP málo zajímá o děti, které by měly být ve středu zájmu. Druhá negativní odpověď zněla:

- *„Pro nás je to hlavně stres, snažím se uklidit víc než obvykle, mít všechno v pořádku. Děti návštěvy nemají rády, připadají si jako zvířátka v ZOO.“*

Vše je především o lidské povaze všech zúčastněných stran. V tomto případě o klientech, i o přístupu sociálního pracovníka. Záměr této návštěvy však není zjistit, zda je utřený prach, umyté nádobí apod. Pokud takto negativně vnímá návštěvy rodič, je velmi pravděpodobné, že podobné pocity přenesou i na dítě.

Zbytek respondentů se vyjadřoval neutrálně:

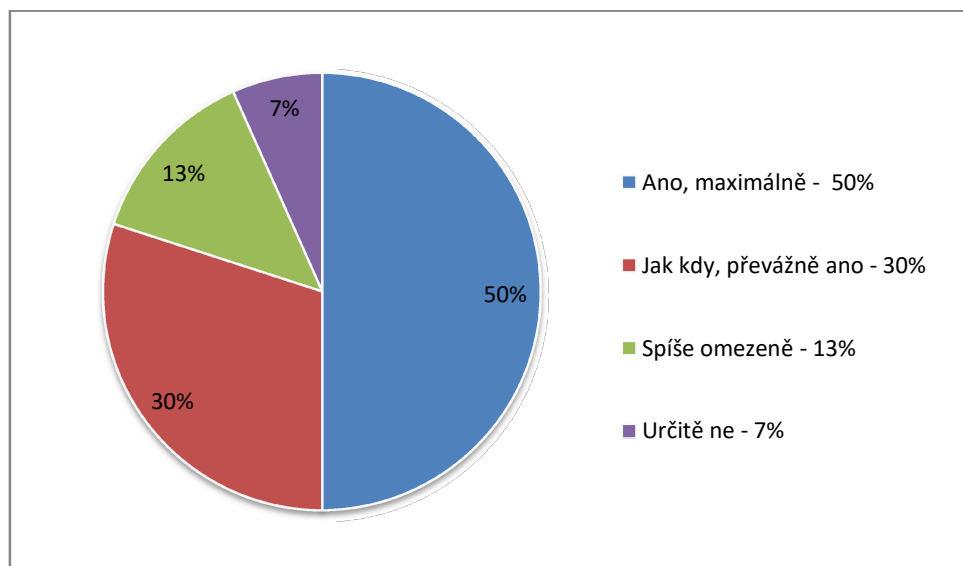
- *„Nevadí mi to, beru to jako součást celého procesu, získám většinou také nové informace nebo rady.“*
- *„Neřeším to. Patří to k naší práci.“*

Jakožto budoucí sociální pracovnice pracující v oblasti NRP, jsem měla právě z těchto návštěv v domácnosti obavy. Ty po přečtení odpovědí od respondentů zmizely, a díky tomu věřím, že budu moci řešit tyto situace s větším klidem.

Otázka č. 9

„Zprostředkovává Vám sociální pracovník informace, které potřebujete?“

Graf č. 7) Zprostředkovávání informací

Z těchto odpovědí vyplývá převažující kladné hodnocení sociálních pracovníků. 50 % z celkových 34 respondentů uvedlo, že jsou maximálně spokojeni s informacemi, kterých se jim dostává od svých sociálních pracovníků. 30 % lidí poznamenalo, že se již někdy setkali s nedostatkem získaných informací, avšak v celkovém měřítku byli spokojeni.

Ne zcela spokojených bylo 13 % respondentů, kteří zmiňovali, že si raději některé informace dohledávají sami, či je získávají od svých zkušenějších kolegů. Pro tuto kategorii je charakteristická odpověď:

- *„Jak kdy, většinou ano, ale stalo se mi, že sdělili neúplné nebo zkreslené informace.“*

V této oblasti nespokojených klientů bylo pouze 7 %. Viz. citovaná odpověď.

- *„Rozhodně ne. Nebo jinak, jak který. Je v tom veliká různost. Ted' naposledy máme dítě 5 měsíců v péči přechodné na rok, a zatím jsme ani jednou jeho sociální pracovníci neviděli, neslyšeli, nenapsala nám ani řádku, jako by ani nebyla. Takže nemáme ani žádné informace. Snažíme se tedy danou paní kontaktovat sami, přestože by měla ona, ale také bez valného*

výsledku. Takovýto stav je velmi paralizující pro řešení daného dítěte, když je potřeba systematicky řešit situaci dítěte.“

Otázka č. 10

„Myslíte si, že by školení pro náhradní rodiče mohlo být přínosnější? Jak?“

V celkem osmi odpovědích se objevilo, že by NR uvítali, pokud by během školení bylo více praktických ukázek. Klienti uvádí, že častokrát bývají zahlceni teorií, ale přínosnější by jim byly ukázky reálných příběhů a diskuze se zkušenými náhradními rodiči.

- *„Školení před vstupem do systému NRP bylo málo přínosné, málo praktické a školili lidé, kteří v PPPD nikdy nepracovali. Průběžné vzdělávání je dál jen na nás, co si vybereme.“*
- *„Přínosnějším by bylo řešení konkrétních situací“;*
- *„Rozhodně by to chtělo daleko více praxe, informací od pěstounů.“*

Určitě je též důležité, jak bylo také zmíněno v odpovědích, aby školili lidé z praxe: psychologové a terapeuti zabývající se tímto tématem, spolu se samotnými dlouholetými pěstouny, kteří by se podělili o své zkušenosti.

- *„Pozvat tam opravdové pěstouny.“*

Celkem 4x se v dotazníku objevil zájem o setkání se zkušenými pěstouny během školení.

Každý kraj má jiné vzdělávání a každý školitel má své způsoby, avšak vždy je zapotřebí jeho odborná úroveň. Viz. citace odpovědi:

- *„Občas není dobrá odborná úroveň školitele.“*

- „Neškolit stokrát stejná témata.“
- „Určitě, ptát se nás na témata která by nás zajímala.“

Takovéto zmínky byly pouze dvě. V ostatních odpovědích byly spíše poznámky směřující ke spokojenosti ohledně probíraných témat na školení. Pěstouni na přechodnou dobu uváděli, že si sami mohou volit témata, kterým se chtějí věnovat.

Mnoho doprovodných organizací, věnujících se NRP, poskytuje širokou nabídku školení, seminářů, přednášek apod. K využívání jejich služeb je většinou potřeba uzavřít dohodu v dané organizaci. Pěstouni poté mohou povinné školení absolvovat přímo tam a vybrat si z nabídky témata, která jsou pro ně nejpřínosnější. Tuto cestu využívá mnoho pěstounů.

- „Chodím jen na školení, které je zajímavé a má pro mě smysl.“
- „Vybírám si taková školení, která mě posunují vpřed a dávají mi informace, které potřebuji.“
- „Školení hledám jinde, třeba i v jiném kraji. Potíž je ale pak s proplácením.“

Odpověď č. 11

„Byly Vám dle Vašeho názoru poskytnuty všechny dostupné informace o dítěti před jeho převzetím do Vaší rodiny? Pokud ne, které informace považujete za nedostačující?“

Jen 11 lidí – 32 % z dotázaných uvedlo, že jim byly poskytnuty dostačující informace o převzatém dítěti do vlastní péče. Zbýlých 68 % (23 lidí) se shodovalo, že získané informace nebyly zdaleka kompletní. Většinou se u odpovědí objevovalo téma zdravotního stavu dítěte, který je důležitý znát k případným dalším postupům, které by měl podněcovat náhradní rodič a to konkrétně u 11ti odpovědí.

- „Nedostali jsme zdravotní dokumentaci, informace o údržbě zdravotní pomůcky, ani informace o tom jaké vyšetření ohledně svého postižení již podstoupil a co nás čeká.“
- „Nedostala jsem úplné informace o zdravotním stavu.“
- „Nedostačující informace ohledně žloutenky a užívání léků.“

V tomto ohledu se zdají být NR rodiče zčásti odkázáni sami na sebe. Je nutné v co nejkratší době podstoupit vstupní lékařskou prohlídku u dětského lékaře a být dále pozorný, co se jeho zdravotního stavu týče.

Z dotazníku vyplývá, že náhradní rodiče by si také přáli více vědět o původních rodinných poměrech, či prostředí, ze kterého se k nim dítě dostává. Získání těchto informací je podstatnější pro klasické pěstouny, než pro osvojitele či přechodné pěstouny.

- *„Chyběly informace o zdravotním stavu dítěte a o původním rodinném prostředí.“*
- *„Nebyly, chyběla spousta informací o předchozím průběhu života.“*
- *„Prakticky neznáme, jak se projevovала během prvního roku života, když byla v ústavu. Z této doby máme jen několik víceméně naaranžovaných fotek.“*
- *„Ne, nedostačující byly především informace o aktuálním stavu dítěte a informace o tom, co má za sebou. Přestože jsme se ptali velmi podrobně, OSPOD nám mnoho informací zamlčel a dozvěděli jsme se je až ze soudního spisu.“*

Až postupem času, společným soužitím a sledováním, se náhradní rodiče dozvídají více o dítěti, např. o jeho zvycích a potřebách. NR by měli být aktivní v naslouchání a skrze společné povídání se důvěrněji s dítětem vzájemně poznávat.

Tyto odpovědi se jeví jako znepokojivé:

- *„Od sociální pracovnice ano, od pracovníků dětského domova ne. Vše, co jsme se dověděli, bylo nepravdivé (zamlčení a popření jakýkoliv problémů).“*
- *„Nedozvěděli jsme se z jakých podmínek šlo dítě do DD ani hlavní důvod odebrání. Myslím tím konkrétní věci jako je týrání nebo jen zanedbávání, hlad, samota nebo alkoholismus a drogy. Nemáme ani jednu fotku, prostě nic z minulosti.“*

V celkovém hodnocení se v tomto ohledu zdají být náhradní rodiče nespokojení. Je těžké hodnotit bez vyjádření konkrétních pracovníků, kteří informace neposkytli, jaké důvody je k tomuto postupu vedly. Vystávají zde otázky, zda informace vůbec měli, zda

je mohli předat nebo je vedl k tomuto jednání nezájem spolupracovat s náhradní rodinou či zda záměrně informace zatajili.

Zhodnocení hypotéz

- 1) První hypotéza předpokládala, že u více než čtvrtiny (což znamená 25 %) případů náhradní rodinné péče se nekoná pravidelné setkávání dítěte s jeho biologickou rodinou. Po vyhodnocení dotazníkového průzkumu se toto potvrdilo. Z celkových 34 náhradních rodičů, jich 36 % v odpovědích uvedlo, že jsou bez kontaktu.
- 2) Druhý předpoklad se týkal pocitů náhradních rodičů ohledně setkávání se dítěte s jeho biologickou rodinou. V hypotéze bylo uvedeno, že pokud takovéto setkávání probíhá, více než polovině nevlastních rodičů to není příjemné. Výsledek dotazníkové šetření ale ukazuje, že k pozitivním pocitům se přiklonilo celkem 48 % a neutrální pocity zmiňovalo 19 % respondentů. K nepříjemným pocitům se přiklánělo 16 % náhradních rodičů. Tudíž se druhá hypotéza nepotvrdila.
- 3) Hypotéza č. 3 byla potvrzena. Většina dotazovaných náhradní rodičů nepovažuje poskytnuté informace o dítěti za dostačující. Tuto zkušenost s nekompletností důležitých informací před převzetím dítěte do péče uvádí konkrétně 68 % dotázaných. Tento fakt si uvědomují již v procesu přebírání dítěte do vlastní péče, někdy až později. Nejčastěji se v odpovědích objevovalo téma zdravotního stavu dítěte.
- 4) Hypotéza č. 4, která předpokládala, že náhradní rodiče více než z poloviny vnímají návštěvu sociálního pracovníka ve své domácnosti jako negativní, se nepotvrdila. Jen 6 % z dotázaných uvedlo negativní pocity, ve zbytku odpovědí se respondenti vyjadřovali kladně nebo neutrálně.
- 5) Vyhodnocení poslední 5. hypotézy není zcela jednoznačné. Hypotéza předpokládala, že pro NR je nejsložitější zpovídaní se o důvěrných záležitostech, o detailech své minulosti a následně dlouhé čekání. Vyhodnocený dotazník potvrzuje problematiku dlouhých čekacích lhůt. Na tomto se shoduje velká část respondentů. Ve výsledcích se také objevovaly odpovědi týkající se nepříjemných pocitů při sdělování svých osobních informací. Odpovědi byly ale různé, každý respondent popisoval

val odlišné, pro něj problematické téma, se kterým se setkával v průběhu procesu získávání dítěte do vlastní péče. Z tohoto vyplývá, že sociální pracovník musí počítat s tím, že každá osobnost je individuální a stejné záležitosti může každý prožívat odlišně.

Závěr

Cílem bakalářské práce bylo informovat nejen současné a budoucí náhradní rodiče, ale i studenty, zabývající se tímto tématem, o celkové problematice týkající se náhradní rodinné péče. K vypracování teoretické části byla použita odborná literatura a pro část praktickou se inspirací staly především rozhovory s odborníky na dané téma, i se samotnými osobami vykonávající NRP.

Teoretická část reflektuje zásadní témata pro výkon náhradní rodinné péče. Z obsahu uvedených kapitol vyplývá prospěšnost této péče pro dítě, která bývá v současné době stále více upřednostňovaná před ústavní péčí. Popisuje se zde, s čím se náhradní rodiče mohou v průběhu péče o svěřené dítě potýkat, čemu je zapotřebí věnovat více pozornosti např. v oblasti sdělování informací týkajících se jeho minulosti, utváření citových vazeb či budování jeho identity, které může být složitější než u biologicky vlastních dětí. Po seznámení se s uvedenými tématy, mohou být náhradní rodiče lépe připraveni, jak teoreticky, tak psychicky na výkon své péče.

Hlavním těžištěm v praktické části jsou přímé zkušenosti osob vykonávajících náhradní rodinnou péči. Pro sběr těchto informací byla využita metoda průzkumu v podobě anonymního dotazníku. Vzhledem k otevřeným otázkám měli respondenti prostor pro vyjádření se bez omezení a sdělili své zajímavé zkušenosti, které mohou být přínosné pro budoucí náhradní rodiče, studenty, i sociální pracovníky. Z odpovědí se mimo jiné dozvídáme, jaké oblasti považují za problematické ve své péči. Skrze jejich pohledy můžeme dosáhnout většího porozumění a na základě toho s nimi jako sociální pracovníci lépe a empatictěji spolupracovat. Po zhodnocení a analyzování vyplněných dotazníků, byly potvrzeny či vyvráceny stanovené hypotézy. V případě hypotézy číslo 3 bylo potvrzeno, že se náhradním rodičům nedostává úplných informací o svěřenci, které jsou zásadní v následné péči o něj. Je to stěžejní téma vyhodnoceného dotazníku, ze kterého vyplývá nespokojenost náhradních rodičů v této oblasti. Naopak druhá hypotéza vyvrátila předpo-

klad nepříjemných pocitů prožívaných náhradními rodiči při setkávání dítěte s jeho biologickou rodinou.

Věřím, že bakalářská práce bude přínosem pro osoby zabývající se tímto tématem. Pomůže se zorientovat v oblasti náhradní rodinné péče a usnadní pochopení nelehké roli náhradního rodiče i sociálního pracovníka. Zpracování této práce mě velmi obohatilo o odborné informace, které budu moci využít v praxi.

Pro mnoho dětí není samozřejmostí mít domov a pečující rodiče. Každé dítě si ovšem toto zaslouží a my bychom mu k tomuto mohli dopomoci podporou náhradní rodinné péče. Pokud na dítě působí vzor dobře fungující rodiny, v jeho dospělosti z toho může čerpat i celá naše společnost.

Seznam použité literatury

Primární literatura

ARCHER, Caroline. *Dítě v náhradní rodině: [nejčastější problémy při výchově mladších dětí v náhradní rodině]*. Přeložila Petra VLČKOVÁ. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-578-4

FISCHER, Ondřej a René MILFAIT. *Etika pro sociální práci*. Praha: Jabok, 2008. ISBN 978-80-904137-3-3

GULOVÁ, Lenka. *Sociální práce: pro pedagogické obory*. Praha: Grada, 2011. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-3379-1

KOPŘIVA, Karel. *Lidský vztah jako součást profese*. Vyd. 7., V Portálu 6. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0528-9

MATĚJČEK, Zdeněk. *Psychologie nemocných a zdravotně postižených dětí*. Praha, 1992. ISBN 80-86022-92-7.

MATĚJČEK, Zdeněk. *Co děti nejvíc potřebují*. Praha: Portál, 1994. ISBN 80-7178-853-8

MATOUŠEK, Oldřich a Hana PAZLAROVÁ. *Podpora rodiny: manuál pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0697-2

MATOUŠEK, Oldřich a Andrea KROFTOVÁ. *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-226-2.

MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 2., rozš. a přeprac. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 1997. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-85850-24-9.

SYCHROVÁ, Adriana. *Pedagogické aspekty náhradní rodinné péče*. Vydání I. Pardubice: Univerzita Pardubice, Fakulta filozofická, 2015. ISBN 978-80-7395-955-5.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie I.: Dětství a dospívání*. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0956-8.

Sekundární literatura

DVOŘÁČKOVÁ, Sylva, Hana BURGETOVÁ a Mgr. et. Petra SAPÁKOVÁ. Průvodce zájemců o pěstounskou péči. Sdružení pěstounských rodin, 2015.

SEARS, William a Martha SEARS. Kontaktní rodičovství: rozumná cesta k pochopení a výchově dětí. Praha: Argo, 2012. ISBN 978-80-257-0597-1.

Elektronické zdroje

DOMUS- centrum pro rodinu: Sociálně-právní ochrana dětí. : 1. Poslání aneb oblast působení organizace v rámci sociálně právní ochrany dětí: [online]. Dostupné na: <http://domus-cpr.cz/sanace-rodiny/socialne-pravni-ochrana-deti-2/>

ETICKÝ KODEX SOCIÁLNÍCH PRACOVNÍKŮ ČR [online]. Společnost sociálních pracovníků České republiky.

Dostupné z: https://is.muni.cz/th/182582/pedf_m/Poradensky_system_-_Priloha_1.pdf

HÖSCHL, Cyril. *Vrozené x naučené*. Youtube: TEDx Talks [online]. 2.3.2011 Dostupné na: <https://www.youtube.com/watch?v=jdVXc5E9stE&feature=youtu.be>

PhDr. Mgr. Jeroným Klimeš, Ph.D. Budování identity dítěte - nejtěžší výchovný úkol v moderní společnosti. *Psychologie* [online] 2006, , 14]. Dostupné z: <http://klimes.mysteria.cz/clanky/psychologie/identita.pdf>

METODICKÉ DOPORUČENÍ k pěstounské péči na přechodnou dobu. In: . Ministerstvo práce a sociálních věcí, ročník 2009

Nancy Cohen. Attachment. *Šance dětem*. [online rozhovor]. [cit. 2018-02-26]. Dostupné z: <https://www.sancedetem.cz/srv/www/content/pub/cs/clanky/attachment-o-dulezitosti-citoveho-pouta-v-zivote-o-jeho-poruchach-a-leceni-89.html>
SOS-vesničky [online]. Dostupné z: <http://www.sos-vesnicky.cz/o-sdruzeni/>

Čemu je „nová“ rodina vystavena. *Šance dětem* [online]. Publikováno: 2014, aktualizováno: 17. 4. 2017. Dostupné z: <http://www.sancedetem.cz/cs/hledam-pomoc/rodina-v-problemove-situaci/dite-mimo-vlastni-rodinu/pestounska-pece/pribuzenska-pestounska-pece.shtml#tragedie-v-rodine>

Seznam grafů

13. Graf č. 1) Jaké vlastnosti postrádají NR u sociálních pracovníků.	31
14. Graf č. 2) Důvěra k sociálním pracovníkům.....	32
15. Graf č. 3) Poskytují soc. pracovníci potřebnou podporu svým klientům?	33
16. Graf č. 4) Setkávání se s biologickými rodinami	36
17. Graf č. 5) Návštěvy sociálních pracovníků v domácnosti náhradních rodin	38
18. Graf č. 6) Pocity náhradních rodičů z návštěv sociálních pracovníků	39
19. Graf č. 7) Zprostředkovávání informací	41

Přílohy

Použité otázky v dotazníkovém výzkumu

1. Můžete prosím vypsát charakterové vlastnosti, které by podle Vás měl ideálně sociální pracovník mít?
2. Které z Vámi vypsanych charakterových vlastností si myslíte, že postrádá Váš sociální pracovník?
3. Pociťujete důvěru ke svému sociálnímu pracovníkovi, pokud ne, na základně čeho tento pocit vznikl?
4. Dostává se Vám ve Vaší roli náhradního rodiče od svého sociálního pracovníka takové podpory, jakou potřebujete?
5. Co konkrétně pro Vás bylo nejsložitější v průběhu procesu získávání dítěte do náhradní rodinné péče?
6. Pokud se setkávají děti ve Vaší péči s biologickými rodiči, jak to vnímáte?
7. Jak probíhá domluva se sociálním pracovníkem na navštívení Vaší domácnosti z hlediska předstihu oznámení či domluvy.
8. Jaké míváte pocity z návštěvy sociálního pracovníka u Vás v domácnosti?
9. Zprostředkovává Vám sociální pracovník informace, které potřebujete?
10. Myslíte si, že by školení pro náhradní rodiče mohlo být přínosnější? Jak?
11. Byly Vám dle Vašeho názoru poskytnuty všechny dostupné informace o dítěti před jeho převzetím do Vaší rodiny? Pokud ne, které informace považujete za nedostačující?

Struktura výdajů v systému péče o ohrožené děti

42

Průměrná celková suma, která zahrnuje veškeré náklady na jedno dítě v pěstounské péči, činí 16 046 Kč měsíčně.

V případě umístění dítěte do ústavní výchovy, přesahují průměrné náklady na jedno dítě 40 000 Kč měsíčně.

- Pobyť v dětském domově – 32 000Kč/měsíc.
- Kojenecký ústav - 47 500 Kč/měsíc .
- Školské výchovné ústavy - 62 000 Kč/měsíc.

Náklady na prevenci a činnost sociálních pracovníků činí 7 000Kč. Je dokazatelně mnohem efektivnější zaměřovat výdaje na služby prevence a nikoliv na finančně náročné následné řešení formou ústavní péče, která často nebývá účinné.⁴³

⁴² Zdroj: MACELA, Miroslav. Porovnání pěstounské péče a ústavní péče z hlediska nákladů. *Virtuální knihovna NRP*[online]. [cit. 2018-04-16]. Dostupné z: <http://www.knihovnanrp.cz/nahradni-rodinna-pece/aktualni-statistiky/porovnani-pestounske-pece-a-ustavni-pece-z-hlediska-nakladu/>

⁴³ Zdroj: Miroslav Macela: Rozbor nákladů jednotlivých typů péče o ohrožené děti, *Obec a finance*. 2014, 19(1), 46–48, ISSN 1211–4189

Finanční náklady o ohrožené dítě za 1 rok

rok dítěte v kojeneckém ústavu

564 000 Kč

rok velmi intenzivní práce s rodinou

72 000 Kč

44

⁴⁴ 1 rok péče o ohrožené dítě. *Dobrý start: Lumos (2015), MPSV (2015), analýza Veřejného ochránce práv (2016)* [online]. Rozbor nákladů jednotlivých typů služeb (2014), 2015 [cit. 2018-04-16]. Dostupné z: www.dobrystart.cz